

Notes du mont Royal

www.notesdumontroyal.com

Cette œuvre est hébergée sur « *Notes du mont Royal* » dans le cadre d'un exposé gratuit sur la littérature.

SOURCE DES IMAGES
Google Livres

OPERA ET DIES
A C
SCUTUM HERCULIS

CARMINA

HESIODI ASCRAEI

LATINIS VERSIBUS EXPRESSA

A BERNARDO ZAMAGNA

RAGUSINO.

MEDIOLANI. CIOCCCLXXX.

TYPIS IMPERIALIS MONASTERII S. AMBROSII MAJORIS.
SUPERIORUM PERMISSU.

58 213.

~~56 12~~
22

Po

Brevet

JOSEPHO SPERGESIO

PALENTIAE BAR. EQU. S. STEPH. HUNG. R.
AUGG. A CONSILIIS IN AULA VIEN.
PRO REBUS ITALIAE.

BERNARDUS ZAMAGNA.

***H**ELLADA jam relinquens romano indutus amictu
Nympharum ille ingens cura Heliconiadum,
Cui niveos quondam pascenti in collibus agnos
E viridi lauro sceptrata tulere deae,
Labraque Hyantaei sparserunt fluminis haustu,
Ut liquido flueret dulcis ab ore sonus,*

A ij

*Antiquumque chaos, magnorum & nomina divum
 Diceret, & veterum saecula terrigenum;
 En tibi se vates, Spergesi candide, sistit
 Ipsarum missus Pieridum monitu.
 Namque ego laurigero Musas in monte petivi,
 Pro officiis aliquod munus ut innumeris
 Mi placidae innuerent, quo tu laetatus adepto
 Laudares memoris pignus amicitiae.
 Diis placuit mens grata, haud irrita vota fuere;
 Orantem fidis auribus audierunt,
 Ascræique senis jusserunt carmina divae
 Graja per Ausonios ferre novata choros;
 Justitiam queis ipse docet, morumque pudorem,
 Quantaque proveniunt parta labore bona:
 Sidere quo melius pingues invertere glebas,
 Seminaque inverso tradere sparsa solo?
 Quo freta non metuit cupidus mercator adire,
 Ac vehere externo litore divitias,
 Pacis opus, magnos vitae mortalis in usus
 Concessum a sancto numine caelicolum.
 Ipse etiam clypei referet mirabile textum,
 Quod tenuit virtus Amphitryoniadae,
 Quum nemore in sacro Phoebi Pagasaea per arva
 Cycnum alto stravit vulnere Martigenam.*

5

*Tu dextram nunc tende seni , firmaque coactum
Te coram infueto fundere verba sono ,
Illa vetus clarat Latiae quem gloria linguae
Aurea , Iulaeis aemula temporibus ,
Pura tibi quae sponte fluit : ceu rivus ad ipsum
Quum fontem illimi profilit e scatebra ,
Pellucetque vitro similis nitidoque electro
Formosis clarum Najasin in speculum .
An miserum ejicies , mutato gutturis usu
Si male quod verbum dixerit asperius ,
Nil patiens perferre , tuis nisi sensibus aptum ?
Atqui nec talem fama mihi retulit ,
Nec te ego sum toties expertus : quin mage leni
Quemnam finxerunt ingenio Charites ,
Et mage certantem sibi lectos jungere amicos ,
Servare ac junctos omnibus illecebris ?
Tu mihi magnanimae reserasti limina Matris
Nullis florenti laudibus aut meritis ;
Tu dignum augustae fecisti munere dextrae ,
Quum pridem nostro nomine Moeoniden
Illi offerre ausus de me es bene multa loquutus ,
Queis spes affulsit certa patrocinii
Nec sterilis , nec parva : a te sunt omnia primo
Commoda , sunt nobis omnia nata bona ;*

Et venient majora, animum ni lusit Apollo
Saepe mihi de te grandia pollicitus.
Quamquam ego quid cupiam majus? non divitis auri
Me sitis, aut agitans excitat ambitio.
Talia, quos ridens tollit fortuna, sequantur;
Non ego, qui didici parcus amare modum,
Virtutique magis, caecae quam fidere divae,
Quae levis assiduas versat agitque vices.
Mi sat erit, liceat si quando carmine digno
Ingens Austriadum tollere ad astra decus,
Matris & augustae magnum vulgare per orbem
Largificum & nullis casibus edomitum
Illum animum, late quo splendet ut aetherius sol
Spicula virtutis clara procul jaciens
Omnigenae oceani trans vasti litora ad usque
Terrarum extremos parte ab utraque polos.
Caesaris huic magni certabo adjungere nomen,
Cujus facta olim ferre per ora virum,
Seu pacem, seu bella gerat, fama ipsa negabit
Lassato alarum posse ministerio;
Atque alias centum linguas alia ora reposcet;
Voto queis valeat fida satisfacere.
Addam illi socium, cui nuper ab aethere lapsa
Relligio sacro cinxit honore caput,

Imperiumque dedit duplex, quo sceptrā potenti
 Iustitia ac divum credita templa regat
 Idem regnator populorum, idemque sacerdos,
 Idem Teutonicorum inclyta fama equitum.
 Addam alios fratres, quorum jam munere tellus
 Italia cum magno fœnore laeta videt
 Surgere Aetstinos & Mediceos heroas
 Caesareis mixtos sanguine conubiis.
 Danubium ad vestrum rumor feret, aurea late
 Tempora Saturni nostra per arva patris
 Fulgere, & Insubrum campis florescere Athenas
 Omnibus eximias artibus & studiis.
 Gaudebit tuus ille heros Chaunitius, Atlas
 Qui catus Austriacum sustinet imperium;
 Tuque idem gaudebis, amor quem Palladis almae
 Cultorem doctis coetibus inseruit,
 Quemque Italiae commissa rei tam cura fatigat
 Usque nova ingeniis addere subsidia.
 Jamque omnes duce tanto agitat vigor, omnibus urit
 Gloria honoratis corda cupidinibus
 Ex humili tellure alto consurgere cœlo
 Laude aliqua, ut de se fama loquatur anus.
 Hoc etiam, quod prodit opus nunc cumque, pusillum
 Sit licet, & foeda barbarie horridulum,

*Auspiciis hoc nempe tuis & nomine tutum
Num metuat doctos tendere per populos?
Non, ita me servant musae, timet. ergo age segnem
Rumpe moram, i fidens culta per ora liber.
Nam tibi si laudem Spergesius annuat ullam,
Sic quoque mutata veste legere diu.
Annuet. illum autem, quem tu bone cumque probaris;
Et Charites vatem Castalidesque probant.
Sic tibi & Hesiodus vivet donatus, & una
Vives, Spergesi, cultus honore mihi,
Nullaque me seclis obliviscentibus aetas,
Spero equidem, ingrata mente fuisse feret.*

I D E M

A D L E C T O R E M.

SI quae veteres scholiastae recentioresque latini interpretes in Hesiodi Opera ac Dies, quod ego carmen latinis heic tibi versibus a me expressum exhibeo, humanissime lector, commentati sunt, velim enumerare, dies profecto me deficeret. Nam quum & Aristoteles, & Xenophon & Plato, & qui eorum voce loquitur Socrates, omnisque fere antiquitas Hesiodum semper habuerit tamquam optimum moralis philosophiae praeceptorem; mirum sane non est, plurimos deinceps scriptores, in eo tempus operamque collocasse, ut poëtae tanti tantorumque virorum laudibus commendati vel scripta injuria temporum foede depravata corrigerent expurgarentque, vel mentem omnem scientiamque allegoriis, quasi involucris quibusdam conditam, evolverent atque explicarent. Itaque quemadmodum Homerum disciplinarum omnium, praesertim earum, quibus ad actionum singularum prudentiam facile pervenire possemus, patrem exstitisse voluerunt; ita Hesiodum aptissimum esse statuerunt, a quo politica, ethica, atque oeconomica praecepta peteremus. Nec ego quidem aliter sentio: hos enim duos totius antiquitatis poëtas maximos praestantissima philosophiae documenta versibus tradita reliquisse fateor. Unum tamen est illud, in quo vehementer dissentio a quibusdam graeculis, qui Hesiodi scripta illustrantes non versum, non syllabam, non litteram

unam mysterio carere arbitrati sunt. Ita scelus a se commissum esse ducunt, nisi a singulis vocibus tamquam e sacris Eleusinae matris, aut Bonae Deae caeremoniis, reconditiorem aliquam sententiam eruerint. Quamobrem eorum in hunc poëtam commentarios legenti mihi ridere saepe acciderit, eos tam longe studiorum aciem intendisse, ut multa quibus non poëta quum scriberet, sed ipsorum mens aestuabat quum legeret, videre putarint. Fit enim interdum, ut nos praeconcepta aliqua opinione praeoccupatoque falsis notionibus iudicio ad legendum dati ea in antiquis praecipue scriptoribus credamus invenisse, quae invenire sperabamus; vidisse, quae videre optabamus, hausisse ab iisdem, quae multo ante in nobis existebant. Huc accedit, plerosque huiusmodi homines, quod fere omnium grammaticorum proprium est, non scriptoris tantum, quem explicandum susceperunt, laudem famamque undequaque conquirere, verum etiam eruditionem suam doctrinamque venditare, quammaxime cupere. Qua in re magnopere falluntur: nam & a poëtae sensu non semel longissime aberrant; & se ineptos inanisque gloriolae plus justo cupidos apud cordatos homines ut plurimum exhibent. Atque ego sane non dubito, quin si ab inferis repente excitarentur & Homerus & Hesiodus & multi alii auctores, percurrerentque oculis, quae de eorundem carminibus a grammaticis conscripta sunt, dicturi essent, quod Virgilium dixisse scribit in elisiis vates ille festivissimus; se quidem minus doctum, quam a Dante Aligherio fingatur, sed multo sapientiore fuisse. Praeclare ille quidem ac vere: quid enim tam insulsum ac

rectae minus rationi consonum, quam eas aliis cognitiones tribuere, quas nec habuere umquam, nec habere potuerunt? Modus igitur adhibendus est, ac ingenio temperandum. Quod quum dico, nolim quispam credat, me doctissimorum hominum labores industriamque, qua in explicandis illustrandisque antiquissimorum auctorum scriptis usi sunt, vituperare. Hoc & alienum a me est, & summae esset ignorantiae ne dicam dementiae indicium. Illorum conatus curamque singularem ego maximi facio, semperque feci; ac palam dico, eos optime de omni litterarum genere meritos me existimare, lucemque maximam antiquitati attulisse, ultro fateri. Quare & Scaligerum, & Danielelem Heinsium, & Clericum, & Guetum, & Graevium aliosque, qui post Proclum, Tzetzem, Johannem Diaconum ceterosque graecos Hesiodi carmina commentati sunt, maximopere & suspicio & admiror. Quin immo tanti eorum labores facio, ut desperaverim omnino me hac ingenii eruditionisque tenuitate posse aliquid afferre, quod eorundem curam effugerit: contraque fateor, me plurimum ab iisdem in hac versione poëtice adornanda adjutum esse, & pleraque, quae in adnotationes versibus subjectas congeffi, ab iisdem hausisse. In quibus tamen ita me gessi, ut quod necessarium esse ad explicanda obscuriora poëtae loca arbitratus sum, ab immensa eorum sylva exciperem; reliqua ommitterem, quae tantum ad ostentandam eruditionis famam pertinere judicavi. Sic & farragine quadam ac ingenti doctrinae pondere te amice lector, liberavi; & ne me alienis ornatum coloribus, tamquam illam corniculam grex

avium, tot tantorumque virorum turba exueret, providi. Itaque & in tempus, quo Hesiodus floruit, quærere omisi; & quid illa quatuor aetatum sibi succedentium descriptio facta a poëta, quid Pandora, quid Prometheus, ejusque filius Epimetheus significant, Hesiodo docendum reliqui. Item an haec illa sint Hesiodi carmina de agrorum cultu tot laudibus ab antiquitate celebrata, & de quibus apud M. Tullium Cato querebatur, nihil in iis dictum de stercoreatione; perinde quasi cetera omnia ad rem rusticam pertinentia & ab eodem singulari studio pertractata, continerent? an Virgilius, quum gloriabatur sese carmen ascræum canere romana per oppida, haec imitanda sibi proposuerit; an aliud quoddam Hesiodi, quod interierit, opus, & de quo Manilius ait =

*Quin etiam rursus cultus legesque sacrauit
 Militiamque soli: quod colles Bacchus amaret,
 Quod foecunda Ceres campos, quod Bacchus utrumque,
 Atque arbuscula vagis essent quod adultera pomis;
 Sylvarumque deos, sacrataque numina nymphas,
 Pacis opus, magnos naturae condit in usus &c.*

Nam ex his versibus apparet manifeste Hesiodum egisse & de arborum plantatione ac insitione, & de soli natura tum Cereri apta tum Libero patri; & de aliis rebus plurimis ad agrorum curam spectantibus; quae in hoc poemate, ut ad nostra tempora pervenit, frustra quaeras. An demum Servius & Scaliger, quum Hesiodi Opera ac Dies cum Georgicorum libris Virgilii contulerunt, injusti fuerint in Hesiodum res inter se diversissimas conferentes, ut ei quem adamabant maxime,

victoriam facilius referrent? Haec ego omnia ab aliis, ut aiebam, discenda reliqui, quum non aliud hoc tempore mihi proposuerim, quam Ascraei vatis, suavissimi placidissimique senis, ita versus latinis versibus exprimere, ut sine taedio, aut fortasse aliqua etiam cum voluptate, quod a nemine factum adhuc noveram, a graecae linguae imperitis legi possent. Qui autem P. Virgilii aureum illum nitorem, admirandas digressiones, elegantissimam varietatem georgicarum rerum, in quibus thesauros poëticorum ornamentorum omnes musarumque delicias vates divinus effudisse videtur, in hisce versibus desiderabit, ille certe & mecum injuriose aget, & Hesiodo non recte obtrectabitur. Nam & mihi illa tantum dicenda erant, quae non a Virgilio, sed ab Hesiodo dicta sunt; & ipse Hesiodus quum magna ex parte in hoc opere de justitia, de religione, de industria, deque rebus universis, quae ad vitam recte administrandam pertinent, cum fratre differat, saepe stili severitatem, ac prope philosophorum spinosam illam austeritatem sequatur, necesse est. Nec vero omnis fert omnia tellus, nec omnis eodem modo res ornanda: suis cuique color, sua cuique, quae deceat, tribuenda forma: quumque poësis rerum hanc universitatem, quam naturam appellamus, referat, rebus, quas pertractat, habitus accomodat, singulisque eum adhibet cultum, quem singularum species requirere videatur. Alia est amoenitas florum virentiumque camporum, alia sylvarum asperrimarumque rupium: in illis placet venustas, in his horror non displicet. Possum tamen fere dicere, ita me animum ad hanc versionem applicuisse,

ut quotiescumque liceret, purissimam illam Virgilii dictionem versuumque numerum suavissimum imitarer ac quasi meam ad rem non invite transferrem. Hoc & in Homeri Odyssæa conatus sum facere, judicioque non meo, sed virorum doctissimorum sum confirmatus, mei non me debere laboris poenitere: hoc & in ipsius Hesiodi Operibus ac Diebus vertendis me nunc effecisse puto, speroque futurum, ut æqui iudices, quorum in manus hi studiorum industriaeque fructus pervenerint, idem mecum juxta fateantur. Jam vero nihil me attinet dicere, quam in tanta, de optimo genere, judiciorum varietate sequutus sim interpretandi rationem, quum hac de re in praelectione ad Homeri Odyssæam disse-ruerim, & factò potius quam verbis cupiam omnibus ostendere. Quæ si tibi, erudite Lector, placebit, judicium a te meum probari, vehementer gaudebo, alacriorque ad Theogoniam accedam: sin autem non omnino placebit, illud a te petam, ut dum habeas meliora vel a me ipso, vel potius ab aliis & otio & ingenio & elegantia abundantioribus, hisce patienter utare, iisdemque, qualiacumque sunt, contentus fruire. Hæc autem tibi, ut uno ferme intuitu, quid Hesiodi Opera ac Dies contineant doceantque, videre possis, jampridem a Daniele Heinsio exaratum atque huic poemati præpositum, quo difficile erat quidquam distinctius pressiusque conscribere, argumentum subjiciam.

A R G U M E N T U M
IN HESIODI OPERA ET DIES
A DANIELE HEINSIO

*GRAECE CONSCRIPTUM, ET POSTEA LATINE REDDITUM
IN EDITIONE GRAEVIANA.*

FACTO a contentionum divisione initio, poëta alteram quam esse reprehensione dignam & vituperio ostendit, rejicit; alteram vero ut rebus praeferat omnibus, fratrem suum Persen monet: quod altera in fori molestiis omne fere tempus ponit; altera autem quae honesta est & bona, solo labore cum justitia, quae ad vitam requiruntur, sibi comparat. Postquam enim mentis, ut poëta loquitur, vaferrimae (*) Prometheus, Jovi ignem, hoc est, vitae abundantiam (sicut huc alludens ait alibi divinus Plato) furtim surripuisset, Jupiter hominibus quos iudustrios vocat ac solertes, hoc est de comparandis facultatibus sollicitis, malum magnum, Pandoram nempe, hoc est Fortunam, quae omnia deorum dona, id est beneficia naturae, sibi vindicare coepit, in medium produxit. Ita tota vitae comparandae ratio, Fortunae est commissa: prudentiae autem hominum ac curae ea sibi comparare coepit esse difficillimum. Olim ergo ante vastrum hoc Promethei factum, omnia, quae ad vivendum erant necessaria, facile comparabantur &

(*) Quae heic Heinsius de Promethei, Jovis, ac potissimum Pandoraae allegorica interpretatione habet, fusius explicat in introductione in doctrinam, quae

libris Hesiodi ΕΡΤΑΝ καὶ ΗΜΕΡΑΝ continetur. Sed lector per se animadverteret, eum ingenio magis, quam veritati indulsisse.

ad manus erant. Saturnus enim primum omnium genus quoddam aureum fabricabat hominum, cui sua sponte omnia suppeditabat terra. Hoc genus leni ac jucunda morte, quum hac vita defungeretur, vitam daemonum & nomen post obitum consequebatur. Hoc autem alterum est sequutum, quod argenteum dixerunt: quod ut aureo in omnibus deterius, ita purius fuit quam sequentia. Jupiter ergo, hoc est, Fatum, etiam hoc genus aufert: quod defunctum, vitam eorum ducit, quos Beatos subterrestres vocat. Ita ad tertium, aereum nimirum transit, quod scelestum esse & impetuosum docet, qui quidem homines caede mutua & imprudentia cecidere: caeterum nec nomen, nec ut alii certam vivendi post obitum consequuti sunt rationem, ut qui funditus extincti ad inferos descenderent. Hoc tertium jam genus, Heroes sequuntur (ita tum Eteoclem ac Polynicem, reliquosque qui primum & antiquissimum Thebanum bellum, tum Agamemnona & Menelaum, reliquosque qui Trojanum bellum constituerunt, vocat) quos Homerus describit. Quorum alii morte sublati, penitus interierunt; alii eorum etiam nunc Beatorum insulas colunt. Hinc ferreum ejusque injustitiam describere pergit: maxime autem tangit iudices, quorum brevi ac venusta fabella corruptelas taxat. Reliqua pars libri, justitiae ac injustitiae praemia ob oculos ponit, tum & monita quaedam sapientissima Persae proponit. Maxima ex parte autem ratio scribendi, quae praecepta continet, parum inter se cohaeret, ita, ut soluta quasi & nihil minus quam adstricta sit oratio. Quae subinde quoque antiquitatem spirat, & non semel idem repetit; prorsusque a scribendi ratione, qua recentiores sunt usi, qui nudas orationi sententias inferunt, abhorret. Non raro & digreditur; ut videlicet taedium fratris, quod ex admonitionibus haurire ac praeceptis poterat, dilueret. Post haec ad Oeconomiam

cam transit, cujus rationem, initio ab agricultura facto, praescribit. Tota autem haec doctrina, in describendo tempore ad arandum idoneo, tum delineando messis & vindemiae & ferendi, secandique ligni tempore versatur. Praeter haec, tum eorum quae recte ac ordine geruntur, successum & exitum, tum eorum quae negliguntur, damna ac noxas ostendit. Huc accedunt, tempestatum anni distinctiones; tum quibus quaeque rebus sit idonea, usque ad viginti & octo aut triginta & quatuor fere versus. Atque hactenus quidem prima Oeconomiae pars. Caeterum quum homines, partim temporis progressu, partim acriore lucri desiderio, non unum tantum aliquem lucrandi modum amplecterentur, verum omnia, quaecumque modo lucrum aliquod promitterent, adorirentur, alteram Oeconomiae aggreditur partem: qua occasione de natura ac ratione maris loquitur. Ita enim tempus ad navigandum maxime idoneum, videtur vocare. Post haec rursus in praeceptis desinit. Quum autem de debita diis reverentia inter alia loquatur, divisionem ejus subjungit; & quum initium a genere, hoc est, deorum veneratione fecisset; ad singula, hoc est, ejus species pergit. Atque ita quidem totum Operum ac Dierum argumentum absolvitur. Quod autem est reliquum, de bonorum, ac malorum, tum vero mediocrium dierum observatione agit: tum qui eligendi, qui rejiciendi sint, breviter praecipit.

HESIODI ASCRAEI

OPERA AC DIES.

MUSAE, clarifonae cantu, properate relicta
 Pieria, laudemque patri jam dicite vestro;
 Per quem mortales obscura in nocte silentur,
 Et volitant clari fama, generosaeque jaçant
 Facta, vel indecores ullo sine nomine vivunt, 5
 Ipsius annuerit ceu mens & dia voluntas.
 Nam facile extollit depressum, & deprimit idem
 Elatum, ditatque inopem, ditemque fatigat;
 Erigit & curvum facile, curvatque superbum
 Jupiter altifono residens in vertice olympi. 10
 Audi o cuncta videns, cuncta & pater optime noscens
 Vota hominum, sanctoque tuens tu numine jura
 Dirige, ego fratrem dum Persen vera monebo.

1 *Musae, clarifonae &c.* Multi omni tempore dubitarunt, utrum Hesiodi esset hoc exordium: nam & Aristarchus & Plutarchus & Pausanias alique scriptores decem priores versus in vetustissimo codice deesse affirmant. Accedit etiam, Rhapsodos alienis poematibus adsuere consuevisse prooemia; quod & Pindarus docuit Od. II. Nem. Quid igitur? Dicemusne poetam a duplici contentionum genere sine ullo exordio, contra quam fit plerumque a graecis etiam in minimis poematibus, carmen esse auspica- rum? Mihi sane id vehementer incredibile videtur.

3 *Per quem mortales &c.* Potestas su-

premi numinis egregie per has hominum fortunae vicissitudines declaratur; quemadmodum saepe factum in sacris etiam paginis legimus. Mitto illa Horatii: *Valet ima summis mutare.*

12.... *sanctoque tuens &c.* Ut a iudicibus serventur jura, recte quidem poeta a Jove postulat, non enim id in poetae potestate: quod ad ipsum attinet, est veritatem dicere, idque se facturum pollicetur fratrem exhortans ad eandem amplectendam. Ceterum scio adversari hanc interpretationem Danieli Heinsio, cui, re melius expensa, etiam Graevius assentitur; mihi tamen communior placet sententia.

Non unum in terris litis genus, una nec acris
 Pugna animi, sed enim duplex est: altera laude, 15
 Altera digna probris, hominumque ardentia corda
 Utraque diversis certatim viribus urget.
 Haec etenim bellumque malum & feralia caedis
 Damna foveat crudelis: eam non ullus amore
 Dignatur, certa sed tantum lege coacti 20
 Vi superum tristemque colunt nocuamque verentur.
 Nocte nigra prior illa fata est, quam summus in alta
 Arce sedens divum genitor mortalibus ima
 In tellure dedit meliorem. quippe morantes
 Increpat, ac stimulis animos exercet inertes 25
 Ad studia exacuens. molli qui lentus in umbra
 Assidet, alterius magnos si vidit acervos,
 Ipse ferens curansque domum subigenisque novale
 Continuo paribus studiis ardescit, & intus
 Aestuat. urit enim properans vicinus ad almas 30
 Divitias vicinum inopem: data munere divum
 Haec hominum generi cura est. nocet altera, & illa
 Fictor fictori, fabro faber aemulus artis
 Invidet, & vati vates, & egenus egeno.
 Omnia quae penitus tu Persa in pectore condens 35
 Triste genus dirae litis fuge; neve labore

14 *Non unum &c.* Duo contentionum genera esse docet poeta, quorum alterum dignum etiam sapientis laude, alterum vero vituperandum. Primum homines ad honestam aemulationem excitat, torporemque luem animorum acerbissimam excutit; secundum malam quandam in nobis invidentiam creat, aliorumque inimicos nos facit, non ut eodem modo nobis sit bene, sed iis ut male sit, contra excitans. Duo exempla afferuntur: primum ad bonam contentionem referendum, alterum ad pravam videtur.

36 *Triste genus &c.* Rejecta mala con-

tentione, primum, veluti quoddam totius oeconomiae fundamentum, poeta hic laborem fratri commendat, quo maxime inopia sublevatur; eumque ab inani rerum forensium cura avocat. Ex quo loco apparet, Persam fuisse plus justo litium amantem, vati que hac de causa plurimas attulisse molestias, quod semper aliquid, tamquam ab haereditate patria sibi debitum, malis artibus iudices ambiendo, exposceret. Quolibet tempore rara fuit concordia fratrum, ut ad aliam rem Ovidius animadvertit.

A dulci patiare tuam divertere mentem
 Clamofoque foro cauffisque intentus agendis .
 Nam quid vana fori juvat illum cura , repositi
 Cui non multa domi stat in annum copia victus , 40
 Quem facili magnae Cereris fert munere tellus ,
 Quoque fatur litesque feras , alienaque captes
 Rixando bona quaeque ? at non & deinde licebit
 Sic facere : irarum cauffas abrumpere praestat
 Judiciis , quae recta Jovis probat ipfa voluntas . 45
 Jam patrios census divifimus : ipfe tulifti
 Praeterea rapiens tibi multa , invertere hiantum
 Muneribus largis aggreffus pectora regum ,
 Nos inter voluere ortam qui cernere litem :
 Dementes , neque enim quanto magis utile toto 50
 Dimidium , quantumque boni malvaeque falubres

47 *Practerea rapiens &c.* An credendum poëtae ? Quidni ; generi hominum videlicet minime mendaci ; Hesiodo in primis , qui alio dicit in loco , se a Musis didiciffe multa loqui & vera & falsa .

47 *invertere hiantum &c.* Apud graecos poëtas *Βασίλει* non semper est proprie rex : habemus enim eodem in regno plures aliquando hujusmodi reges , quos judices melius aut senatores dicas quam reges , quales ii , quos apud Phaeaces Homerus extitisse memorat . *Δαιμόναι* vero ab Hesiodo appellantur , quod & publice mercedis loco dona exigebant , & privatim a litigantibus avidius accipiebant . Justitiae maxime contraria auri sacra fames , a qua longissime tota forensis natio abesse debet , ne mala fama laboret .

50 *quanto magis utile &c.* Plato lib. v. de Rep. hoc praeceptum avidioribus magistratibus ingessit , ut eos coërceret , & lib. iv. de leg. idem agens de regibus Argivorum & Messeniorum , qui rapacitate se & universam Graeciam pessum dederant , addit : numquid

illud ideo accidit , quod ignorarent , Hesiodum rectissime dicere , dimidium toto saepe praestare ? quandoquidem damnosum est rem totam accipere , dimidium tantum accipere moderatum est , moderatum vero inmodico & immoderato , tanquam potius pejori , antecedit &c. Quare recte Clericus hunc locum explicans : nesciunt , inquit , satius esse tuis exiguo lucro & tenui victu esse contentos , adeoque leviora munera exigere a civibus , quam dum nimium lucrum concupiscunt lautiusque aequo vivunt , bonis omnibus cives spoliare : primum quia pauca exigentes & modeste viventes amorem sibi civium conciliant , quum odio sint secus agentes ; deinde quia & non exhaustis civibus , nimia & subita rapacitate , lapsu temporis alia dona accipere possunt , quae a penitus spoliatis non amplius dantur . Haec Clericus , eademque confirmat exemplo Ciceronis desumpto e Verr. III. quod vide apud Graevium .

51 *malvaeque salubres &c.* In malva & Asphodelo vitae simplicitas a poë-

Asphodelusque ferat, novere: ita numina veras
 Divitias vitae occulerunt mortalibus aegris.
 Nonne manus operi admoveas si luce vel una,
 Copia sufficeret lauto tibi dives in annum
 Suspenso ad fumum temone, boumque labore
 Mulorumque simul posito? sed enim Jovis ira
 Perdidit has curas, illum quum fraude Prometheus
 Decepit quondam. subito actus corda furore
 Tristitia terrigenis pro crimine damna paravit,
 Absconditque ignem: nostros quem rursus ad usus
 Audax Japeti proles subduxit ab arce
 Aetheria in ferula servans, fallensque Tonantem
 Fulmine gaudentem saevaue ita voce loquutum.

55

60

ta commendatur. Ita & Horatius, quum exquisitas aliorum epulas luxumque descripsisset: me, inquit, pascunt olivae, me cichorea leveisque malvae. Homerus autem mortuis Ἀσφιδίον λαμῶνα tribuit, quod victu in elisiis simplicissimo vivant, idest facillimam quandam vitae rationem ut nacti sint, ut ait Heinsius, multaue addit ingeniose potius quam vere. Vide quae Clericus senserit Plutarchi usus testimonio in Convivio septem Sapient. ubi ille, postquam dixit bonam esse ad edendum malvam & scapum asphodeli, & versum Hesiodi protulit, statim subjicit: existimas vero tale quid Hesiodo in mentem venisse, ac non potius eum, ut est assiduus parumoniae laudator, ad cibos vilissimos nos, quippe dulcissimi qui sint, voluisse adhortari?

53 *Divitias vitae &c.* Auream nempe illam Horatii Flacci mediocritatem, & simplicem vivendi modum dii ab hominibus abstulerunt.

55 ... *in annum &c.* Apud Graecos venustissime divites *οἱ εἰς πλεονέκτειν* dicuntur, & pauperes *οἱ εἰς ἡμίαντα*. Hoc autem in loco monet poeta, fieri posse, ut quis vel ex unius diei labore, vel

piscando vel aliter industriam exercendo, lucri tantum referat, quantum sit otioso satis in annum integrum.

58 *Perdidit has curas &c.* Jupiter hominum generi iratus ob scelus Promethei utilissimum laboris hunc anorem ex eorum mente abolevit, insevitque luxum ceteraque vitia, de quibus inferius, ubi de expeditione Pandorae.

58 ... *fraude Prometheus &c.* Prometheus seu fabula seu allegoria notissima. Samuel autem Boschartus ait, nomen verum Promethei fuisse, Magog; quia 1. ut Japheti filius Magog, ita Japeti Prometheus; 2. Caucasus Prometheus affixus fuisse fingitur, quod vel ipse, vel gens Scytharum ab ipso oriunda Caucasum incoluit; 3. dicitur ignem e caelo detulisse, quia, metallis circa illum montem effosis, artem metalla igne excoquendi illic aut invenit aut restituit. Confirmat haec ex Heschylo & ex ipsa nominis *magog* hebraica significatione nimirum *moug* vel *magag*, quod est liquefieri contabescere &c. Itaque si haec vera sunt, Epimetheus erit Gog, ut recte animadvertit Clericus.

Japetionide, longe magis omnibus astu
 Heu vaser! audaci nequidquam fraude superbis;
 Ac vetitum gaudes ignem furatus. id ipsi
 Quippe erit exitioque tibi sobolique nepotum,
 Pro rapto queis igne dabo mala, scilicet omnes
 Ut laeti exultent animo sua damna sequentes.

70

Sic fatus risit divum pater atque hominum rex
 Vulcanumque haustos telluri infundere jussit
 Continuo rores, innixtaeque indere vocem,
 Vimque hominis; pulcro tum divas ore referre
 Virgineae eximium formae decus. addere & ipsam
 Femineas artes praestantem Pallada jussit,
 Docta quibus sciret tenues bene texere telas,
 Et Venerem capiti formosum affundere lumen,
 Ornandique artus curam atque ardentia vota;
 Cumque his Mercurium fallaces fingere mores,
 Expertemque pudore animum. sic jussit: at illi
 Dicta Jovis celerant subito, & mandata facessunt.
 Jam clarus roseos e limo virginis artus
 Mulciber effinxit; dea jam Tritonia zona

71

80

69 ... *scilicet omnes &c.* Magnum quidem supplicium, ut quis putet se tum gaudere maxime, quum prudens & sciens, quemadmodum loquitur M. Tullius, in exitium ruit voluntarium.

70 ... *sua damna sequentes &c.* Pandoram videlicet, quae quid sit, imo potius quid cuique esse videatur, lege inter se dissidentes digladiantesque tum veteres tum recentiores interpretes. Sua sit Heinsio fortuna, sua singulis monstra; mihi non aliud Pandora nisi amor immoderatus mulierum seu ipsa mulieris luxuries, qua homines in perniciem ruunt, ut videre est in Hesiodi Theog. v. 590. &c.

71 *Sic fatus risit &c.* Indignantis etiam est ridere, si sciat facile se ulcisci posse. Ita Homerus Virgilius aliique

poetae saepissime. Sequitur vero elegans Pandorae descriptio, ubi Vulcano cura datur effingendi e limo corpus formosissimae virginis, vocemque animi,que infundendi; Palladi eandem artibus femineis excolendi; Veneri plenam venustatis reddendi, eandemque tum in corporis cultu immodico, tum in animi motibus ardentiori efficiendi; Mercurio denum, ut est efrons ac deorum vaserimus, cura datur astu impudentiaeque Pandoram imbuendi. Ad quae omnia quum etiam Gratiae eademque Suada suas contulerunt illecebras, dolendum potius quam mirandum ab hujusmodi monstro deceptum fuisse Epimetheum, a quo vel prudentissimi homines decipi potuerunt, quotidieque capiuntur.

Induit ornatam : Charites venerandaque Suada 85
 Aurea per collum cinxere monilia, & Horae
 Pulchricomae e verno contextam flore corollam:
 Cuncta videt, manibusque suis dea caesia tractat.
 Jamque Argi domitor mendacia pectore condit,
 Infidosque animi sensus & mollia dicta 90
 Consilio parens Jovis alti, idemque dat olli
 Ore sonum, proprioque vocat de nomine monstrum
 Pandoram, quod quisque deum sua dona puellae
 Contulit heu miseris damnum mortalibus ingens.

Hinc postquam absolvit proles Saturnia fraudis 95
 Exitiale malum, celeres jubet ire per auras
 Mercurium, donumque Epimetheo tradere. at ille
 Immemor heu, quondam dederat quae jussa Prometheus,
 Ne qua sibi a supero capiat Jove munera missa,
 Sed potius retro, fuerint quaecumque, remittat 100
 Perniciem terris arcens; prius aspera sensit,
 Quam potuit solvi monitus, jam peste recepta.
 Namque olim in terris vitam mortalia secla
 Degebant facilem tranquilla per otia longe
 A curis morbisque feris duroque labore, 105
 Queis domiti languent homines metamque senectae
 Ocyus attingunt miseri, quam tempora poscant.
 At manibus virgo plenae postquam ora resolvit
 Pyxidis, exitium sparsit. spes una relicta
 Delituit fundo, sedemque immota priorem 110
 Servavit nusquam fugiens per inania pennis.

Ostia

103 *Namque olim &c.* Nimirum priusquam sese homines effrenato mulierum amoris dederent, meretriciamque vitam decepti amplecterentur. Nil aliud certe superiora significare videntur: nam suspicari, Hesiodum viros heic mulieribus antiquiores voluisse fingere, plane desipere est. Quis autem dubitet, hinc

mala vel maxima in hominum vitam derivare potuisse?

109 ... *spes una relicta &c.* Ideo fortasse, ut vel esset aliquo in malis levamento, vel eadem freti homines facilius darent se vitiis: magna enim & malorum medela & vitiorum illecebra spes est.

Ostia quippe prius clausit sic iussa Tonantis
 Imperio insidians virgo . mala cetera sese
 Effudere , interque homines errantia gliscunt ,
 Terrarumque sinus implent pelagusque profundum 115
 Nec facie simili nec vi ; noctuque diuque
 Pallida morborum volitant nos agmina circum ,
 Incumbuntque caput supra sine murmure . vocem
 Scilicet exemit tacitis Saturnia proles ,
 Ipsius a certa ne quis foret exitus ira . 120
 Possum etiam nunc rite alia admiranda referre ,
 Ni refugis : tu dicta tua sub mente repone .
 Ut simul exorti dii sunt hominesque caduci ,
 Aurea prima virum gens est fata munere magno
 Caelicolum , quum regna polo Saturnus haberet , 125
 Vivebantque deum vitam , nullumque laborem ,
 Aerumnasque graves laeta inter gaudia mentis
 Noscebant . non ulla aderat vis dura senectae ,
 Sed pedibus semper similes manibusque vigentes *
 Una epulas passim viridanti in gramine strati 130
 Inter se laeti curabant ; turbine ab omni ,
 Curarumque aestu secreti , disque beatis
 Dilecti semper crescentia poma videbant
 Arboribus pendere suis victumque parare .
 Nec minus & domiti placido ceu lumina somno 135
 Linquebant dulces animas , & fata subibant

113 ... *mala cetera sese &c.* Hinc illa Horatii : *post ignem aethera domo subductum macies & nova febrium terris incubuit cohors &c.*

123 *Ut simul exorti &c.* Non supremum quidem munus illud , quod & primum & aeternum & potentissimum extitisse ante omnem rerum naturam veteres multi & philosophi & poetae fatebantur ; sed illa incredibilis deorum turba , qua caelum , graeci potissimum ,

impleverunt .

124 *Aurea prima &c.* Haec illa aetatum variarum enumeratio , de quibus interpretes antiqui recentesque tot tantaeque commentum sunt . Otio abuterer , si quid adderem . Hesiodus incipit ab aurea aetate : qui homines in hac vixerunt , post mortem dii facti sunt aut quidam benefici genii , illisque cura demandata homines custodiendi , iudiciumque praesidendi , quod regium est .

Omnigenum post ditis opum longissima vitae
 Gaudia . nam tellus ullo sine femine foetus
 Sponte sua foecunda prius dabat ubere gleba
 Per campos vallesque cavas; ipsique volentes 140
 In commune ultro certabant parta referre
 Unanimes, partisque frui cum pace potiti.
 Postquam autem nigra genus hoc caligine tellus
 Occuluit, magnus mutato corpore eosdem
 Jupiter esse deos voluit, terramque benignos 145
 Incolere, atque hominum mortalia facta tueri.
 Hinc passim volitant omnes denso aëre septi,
 Justitiamque nefasque vident, & praemia didunt
 Magnorum late fortiti munera regum.
 Altera caelicolis fata gens argentea, multo 150
 Deterior prima, nec vi nec laudibus olli
 Ingenii similis, nomen quae traxit ab auro.
 Tardus apud matrem centum puer infcius annos
 Crescebat, patriosque colens sine honore penates
 Indigus auxilii reptabat. mox ubi flavas 155
 Sparferat enata circum lanugine malas,
 Exigui fuerat brevis illum terminus aevi
 Excipere assiduo confossum corda dolore
 Ob scelera. haud etenim violento a crimine quibant
 Alternas prohibere manus: non magna vereri 160
 Numina, non aris imponere sacra volebant,

150 *Altera caelicolis &c.* Sequitur
 aetas argentea, de qua multa obscure
 interpretes Hesiodi. Illud certe pecu-
 liare: *tardus apud matrem &c.* Quid
 hoc monstri? An diutius apud matrem
 velut in quadam morum custodia pueri
 detinebantur, ut serius ad vitia prola-
 berentur, quemadmodum contendit Hein-
 sius? an potius quod ob ingenii stupi-
 ditatem, quamvis aetate jam grandes,
 nihilominus pueri tunc homines videri

possent? Haec mihi verisimilior vide-
 tur explicatio, quum praesertim & in
 proverbium abierit *Puer centum an-
 norum* de homine dici solitum, qui
 tardius consilii maturitatem est assequu-
 tus. Ceterum hujus etiam aetatis ho-
 mines post mortem etsi secundum, ta-
 men sunt aliquem honorem nacti. Ex
 his maleficos quosdam genios suspi-
 cor factos. tantum adeo viris pernicio-
 sa muliebris institutio!

Certa hominum ceu jura petunt. mox Jupiter illos,
Ingrati superos nullo quod honore colebant,
Perdedit iratus, tenebris & preffit opacis.

Nec tamen omnino genus hoc evanuit: ima 165
In terra posuitque domos dicique beatum
Promeruit: debetur honos huic nempe secundus.

Tertia magnanimi natu Jovis aenea venit
Gens hominum, argento absimilis: de robore creta
Fraxineo, indomita, & violenta. olli horrida cordi 170
Praelia, Martis opus; cladesque, injustaque facta
Semper erant. Cereris spernebant mitia dona,
Atque adamante animos duro sub corde fovebant
Informes. vis magna, infraetaque brachia firmis
Ex humeris enata armabant fortia membra. 175

Arma illis ex aere, domus ex aere rigeant,
Vertebant atque aere solum: nam viscera terrae
Scrutando nondum vim ferri invenerat usus.
Dein manibus domitique suis, alternaque passi
Vulnera nigrantes Erebi subiere latebras, 180
Horribilemque domum Ditis sine nomine. namque,
Terribiles quamquam, atque invicti viribus essent,
Invasit mors atra tamen, solisque coëgit
Linquere purpurei jucundum lumen & auras.

Hoc etiam quum terra genus caligine merisset, 185
Rursum aliud fecit quartum Saturnius auctor
Justius & melius, vastosque effudit in agros
Magnanimum heroum dium genus, inclyta dicit
Semideos quos fama & laudibus aequat olympto.

168 *Tertia magnanimi &c.* Argenteae aetas aenea successit, cujus homines penitus deleti sunt, nullumque post mortem nomen aut dignitatem obtinuerunt.

176 *Arma illis ex aere &c.* Nota usum aeris antiquiorem quam ferri.

186 ... *quartum Saturnius &c.* Quarta

sequitur heroum aetas, qui Thebanum Trojanumque bellum gesserunt. His ab Hesiodo sedes laetissima in beatorum insulis tribuitur. Vide Homerum in iv. Odyss. libro, ubi Menelaus Telemacho Protei vaticinium narrat, & Lucianum lib. II. Hist. Ver.

Nec tamen hi bellumque malum pugnasque cruentas 190
 Effugere: alios Cadmaeae ad moenia gentis,
 Septem ubi stant portis Thebae, mors invida stravit
 Pugnantes miseri capras armentaque propter
 Oedipodae; ratibusque alios per caerula longe
 Ad Trojam duxit raptae pulcherrima forma 195
 Tyndaridis, fatoque illic oppressit acerbo.
 Post ipsis reddens melioris tempora vitae
 Jupiter, avectos procul hinc, qua meta recessit
 Ultima terrarum, secreta in sede locavit,
 Regnat ubi superum longe Saturnus ab arce. 200
 Sic placidi nullis agitati pectora curis
 Trans vastum oceanum celebrant loca laeta piorum,
 Felices heroes: ibi ter poma per annum,
 Florentesque parit foetus iustissima tellus.
 Ipse utinam generi quinto non vivus adessem 205
 Nunc hominum! periisse prius, vel serius auras
 Aspexisse, foret satius: nunc ferrea namque
 Progenies luctus inter noctesque diesque
 Tristis agit; violenta deum sic ira fatigat,
 Correptamque malis agitat. tamen his quoque finem 210
 Fors dabit, & sese miscebunt gaudia fletu.
 Non similis genitor gnatis, gnatique parenti,
 Hospitibusque hospes carus, nec amicus amico,

193... *capras armentaque propter &c.*
 In his antiquissimorum hominum divitias fuisse, nemini non notum.

205 *Ipse utinam &c.* Ergo Hesiodus post Trojanum bellum seu quinta aetate vixit; sed qua olympiade, prorsus incertum; nec quae idem de arcturo dicit, ejus natalem diem satis probant. Haec ferrea dicitur aetas ab Hesiodo, quae non aliam ob causam deterior omnibus ab eodem statuitur, nisi quod vetera omnia laudare homines, ac nova

vituperare solent, irascique iis quibus cum versantur jam senes.

210... *tamen his quoque finem &c.* Hincne illa Virgilii in Salonini genethliaco? *Ultima cumaei venit jam carminis aetas*, & quae sequuntur. Certe & carmen cumaeum esse Hesiodi potest, cujus pater e Cuma, & ex hac aetate continua mutatione heic a poeta descripta versibus Virgilii multa lux affulget.

Nec fratri dilectus erit jam frater ut olim.
 Contemnent gnati senio defessa parentum 215
 Corpora, & incessent faevis per jurgia dictis
 Haud veriti ultores divos, & nulla laborum,
 Pro se quos tulerunt, ingrati praemia reddent,
 Cuncta ministrantes manuum vi. jamque rapinas
 Alter in alterius vacuum meditabitur urbem; 220
 Nullus honos pietatis erit, nec gratia justī
 Atque boni: laus certa scelus noxamque sequetur.
 Nec pudor ullus erit, nec erunt communia jura
 Justitiae, laedetque malus meliora professos
 Consilia, injustusque serens perjuria vulgo 225
 Audebit quodcumque nefas. truculentus at ore
 Ille malis gaudens livor comitabitur omnes,
 Et miseras acuet falsis rumoribus aures.
 Tum demum ad caelum, vasta tellure relicta,
 Vestibus in niveis fulgentia corpora tollent 230
 Et Pudor & Nemesis. mortalibus aspera clades
 Linquetur, saevo nec erit medicina dolori.
 Nunc autem haec vobis, quamquam ipsi pectora stulta
 Haud geritis, dicam reges. in nubila quondam
 Aërios alte per tractus unguibus uncis 235
 Dauliadem accipiter raptam dum portat, & illa
 Flet miserum & curvo dolet ungui saucia, raptor
 Sic illam increpuit violento turbidus ore.
 Quid strepis o frustra? multo nunc fortior alter

229 *Tum demum ad caelum &c.* Recte quidem: nam in tanta morum perversitate ac omnium flagitiorum colluvie & impunitate qui locus esse poterat Pudori ac Nemesis? Videtur autem mihi poeta quum haec scriberet, atra bile vehementer laborasse. Tum temporis fortasse aliquam acceperat injuriam, quam ulcisci volens generatim in saeculi, quo vivebat, improbitatem invecus est.

239 *Quid strepis o frustra &c.* Notissima haec fabella, qua docemur jus fortioris validissimum esse; & qui in alterius est potestate, si injuste puniatur, dolendum illi quidem, sed ferendum tamen: potentiori enim resistere, insanum est. Ceterum ii etiam, qui praesunt, quales non esse debent, ex eadem fabella discant.

Te cohibet ; quaque ipse fero sublimis , eundum 240
 Nempe tibi , quamvis tam dulcia carmina cantas .
 Jamque velit si mens , discerptam aut ore vorabo ,
 Aut mittam . demens , quisquis contendere gaudet
 Cum meliore , caret quaesito victus honore ,
 Ac patitur duros praeter convicia luctus . 245

Sic ait alta secans praelongis nubila pennis
 Accipiter . tu Persa audi quae justa , nec umquam .
 Indecores foveas , quos fert injuria , sensus .
 Illa etenim miseroque homini damnosa , nec ipsam
 Ferre bonus facile potis est , sed pressus eadem 250
 Ingemit , expertus noxam . quae ducit ad aequum
 Tramite inoffenso , melior via : saevaue semper
 Justitiae progressa ad finem injuria cedit ,
 Stultus & ipse suum post damnum discit . an Horcus
 Non subito cursu sequitur perjuria pravi 255
 Judicii , trahiturque , homines quocumque trementem
 Muneribus capti raptant , male prodita caussa
 Justitiae ? quae moesta sequens , circum aëre septa
 Obscuro , quaeriturque urbem desertaue tecta
 Multa viris minitata , illam qui sedibus instant 260
 Pellere , nec recti ad normam dant cuique , quod aequum est .
 Tellus illa mihi placeat , rectissima jura

241... *quamvis tam dulcia &c.* Ideo haec a poeta addita , ut ostendat nullum esse tantum meritum , quod valeat contra vim .

254... *an Horcus non subito &c.* *Ὁρκος* heic diversus & a Plutone & a jurejurando : nomen proprium est Numinis , quod Hesiodus fingit religioni judiciorum praesse . De eodem etiam in Theog. v. 231. & inferius hoc ipso in opere . Dicitur autem sequi prava judicia , ut perjuros judices plectat . Sed in oraculo Pythiae , quod est in lib. VI. Herodoti , Orco seu jurisjurandi filius

dicitur sine nomine , neque ei adesse manus neque pedes ; celeriter tamen consequi , donec corriprensus universam perdat sobolem , & domum totam .

258... *quae moesta sequens &c.* Quem admodum Horcus , sic & Justitia , afflicta quamvis & laesa ab injustis hominibus , scelestos insequitur , nec improbis parcat minitari .

262 *Tellus illa mihi &c.* Elegantissima felicissimae regionis descriptio , in qua omnibus recte administratur justitia . Elucet heic nativa quaedam venustas cum mira naturae simplicitate

Dantur ubi externisque suisque, & sustinet aequo
 In manibus iudex libratam examine lancem.
 Illa viget populis late florentibus, illam 265
 Pax circum fovet alma, nec atro turbine belli
 Jupiter exagitat pavidam. fraus nulla, nec inter
 Justos dira fames versatur: mutua semper
 Gaudia & alternis celebrant convivium mensis.
 Arva suum large dant fructum; in montibus altis 270
 Summa parit quercus nutanti vertice glandes,
 Mellaque fert eadem medio rorantia trunco.
 Lanigerae densantur oves, & vellere onustae
 Via redeunt campis sero jam vespere; parvosque
 Assimiles patribus natos alit ubere mater, 275
 Perpetuisque bonis florent. non caerula ponti
 Classe secant, fructus sat cuique est divitis agri.
 At contra queis triste nefas queis noxia cordi
 Crimina, continuo diris ultricibus acti
 Supplicia expendunt; totas & saepe videmus 280
 Funditus everfas poenis crudelibus urbes
 Unius ob culpam, scelerosa atque impia facta
 Aut ausi aut meditantis. eum dat propter in omnes
 Jupiter exitium magnum, pestemque famemque
 Conjunctas una campis immitit apertis. 285
 Intereunt late populi, nec dulcia matres
 Germina, spem sobolis, pariunt, patrumque propagant
 Nomina: dispereunt totae sine nomine gentes
 Irati certo nutu Jovis, eruit ollis

conjuncta graecorum poetarum omnino
 propria. Quid illa quercu glandifera &
 apifera, si ita loqui fas est, evidentius?
 quid iis verbis: *non caerula ponti &c.*
 aptius ad significandam navigationem
 iis gentibus potissimum esse necessariam,
 quae soli foecunditate carent, quum
 periculi plena sit?

282 *Unius ob culpam &c.* Rectene

heic a Clerico impietatis arcessitur He-
 siodus, an injuria, videant theologi.
 Mihi plane videtur, dicam pace tanti
 viri, omnino absolvendus, quum etiam
 non in uno sacrae scripturae loco quid
 simile habeatur. An haec meticolosior
 Clerici Theologia quiddam aliud res-
 picit? *ἡμεῖς*.

Interdum qui versa solo vel moenia saevus, 290
 Vel juvenum armigeras acies, disjectaque perdit
 Navigia in fyrtes rapiens jaçantibus undis.

Vos etiam reges vos o servate verentes
 Justitiani. neque enim longe a mortalibus absunt,
 Sed propius cernunt divi, quicumque nefandis 295
 Judiciis alios spoliantque teruntque vicissim.

Ter decies sunt mille, Jovis caelestis origo,
 Custodes hominum superi, qui semper oberrant
 Per spatia immensae telluris, & aëre cincti
 Judicia observant vigiles violentaque facta. 300

Ipsa etiam est virgo magni Jovis aurea proles
 Astraea: hanc quisquis prava ad convicia surgens
 Laeferit, altifono residens vicina parenti

Injustos queritur sensus mentemque malignam
 Multa rogans, populus luat ut mala crimina regum, 305

Artibus instructi pravis qui tramite recto
 Deflectunt, caussasque intorto fulmine damnant.

Hanc veriti o reges, vestras intendite vires,

Oblitque injusta, nec ore ad munera hiantes

Et facite, & semper quod fas est, dicite tantum. 310

Molitur sibi damna, alii molitus acerbam

Perniciem, auctoremque suum mens improba perdit.

Omnia dispiciens oculus Jovis, omnia noscens,

Si

294 ... *neque enim longe &c.* Ut reges ipsos, quorum summum est in homines imperium, ab injustitia deterreat, eis recte poeta deorum praesentium timorem insinuat. Itaque ni velint sponte, quae sua cuique tribuere, faciant id saltem eorundem reverentia, qui vident, quaecumque fiunt, & regum etiam culpas facile ulciscuntur, quippe optime Horatius dixit: *reges in ipsos imperium est Jovis.*

297 *Ter decies &c.* An mysterium aliquod in hoc numero? nullum opinor.

Ita dictum esse credo ad significandam maximam eorum multitudinem.

302 *Astraea &c.* Postquam terras reliquit, in caelo Jovi assidet, eumque admonet, ut poenas praemiaque hominibus tribuat pro cujusque merito.

313 *Omnia dispiciens &c.* Hunc & sequentes sex versus, teste Proclo, expungit Plutarchus; & re quidem vera quid sibi velint, non satis liquet. Respicit fortasse poeta, ad injurias, quae sibi a fratre per judices parabantur.

Si velit, haec etiam cernit; nec caussa latere;
 Quam nunc urbs agitat, valet ipsum. non ego justus, 315
 Non amet & natus meus esse, heic omnia quando
 Deterius justis veniunt, si quisque scelestus
 Quo magis est, potior jure in certamine vincit.
 Sed procul iste metus: non id sinet ira Tonantis
 Spero equidem, tantumque nefas patietur inultum. 320

Ergo agesis o Persa, atque haec in pectore servans
 Dicta tuo infandos ausus fuge semper; & ultro
 Justitiae pare. namque hanc Saturnius auctor
 Imposuit legem, pisces ut piscibus acre
 Exitium meditentur, avesque & secla ferarum 325
 Sese alterna vorent, vivunt quando inscia recti.
 Contra homini jus fasque dedit, quaeque optima legum,
 Noscere justitiam. nam si quis recta profari
 Eligat, illum opibus large pia numina ditant:
 At male mentitum & perjuriam sponte ferentem 330
 Supplicio perdunt infando, ejusque nepotes
 Fama obscura manet. contra viget omnibus oris
 Progenies justis tardo praestantior aevo.

Interea fabor, stulto quae profore ducam
 Persa tibi. ignavae metam contingere vitae 335

315 ... non ego justus &c. Sane Clericus non satis recte videtur ob hanc sententiam quasi virum minime bonum damnare Hesiodum. Heic, ni fallor, non aliud poeta vult significare, nisi quod justis homines in judiciis, quae tum exercebantur, detrimenta saepe patiebantur: hi enim jure tantum decernabant; mali autem artibus omnibus, ac dummodo ipsis bene res cederet, fas atque nefas miscere non dubitabant. Itaque haec poetice dicta ac per quamdam animi iracundiam accipienda esse duco. Nam ut honestum utilitati praeferramus, passim admonemur ab eodem vate.

322 Dicta tuo infandos &c. Fuge nimirum utilitatem, quam sine vi ac injuria consequi nequeas; illam tantum sequere, quae a justitia venit. Nihil enim homine indignius, quam in aliorum perniciem opibus & facultate abuti.

324 Imposuit legem &c. Quum homini datum sit ab auctore naturae quid aequum quid iniquum sit, dignoscere, debet quisque non quantum possit, sed quantum illi jure liceat, in rebus attendere. Belluarum est utpote rationis expertium tantum ad vires respicere. Quid heic Hobbesius, & Machiavellius?

In manibus semper, brevis & via ducit ad ipsam,
 Et prope stat. multus virtutem sudor ut acrem
 Anteeat, voluere dei: longe ardua ad ipsam
 Asperaue horrescit via prima; ubi deinde cacumen
 Veneris ad summum, fuerit licet antea visa 340
 Difficilis, facili deducit tramite gressus.

Optimus ille quidem, per se qui plurima noscat,
 Usque sibi ad finem quae sint meliora futura
 Omnia dispiciens: bonus & parere monenti
 Qui sciat. ille autem qui nec sapit ipse, nec aures 345
 Consiliis adhibet, male inutilis exigit aevum.

Haec tu corde memor servans, incumbere labori,
 Saeva fames ut te dium genus oderit, utque
 Pulcra coronatae Cereris te gratia visat,
 Atque eadem largis tua frugibus horrea vincat. 350
 Ignavo namque atra viro penuria edendi
 It comes; invisumque odere hominesque deique,
 Lentus agit quicumque ingrata per otia vitam,
 Assimilisque inhiat fucis. non cura nec ullus
 Ardor agit; resident aliena ad pabula segnes, 355
 Absumuntque apibus, multo quae parta labore,
 Stipant mella cadis. te vero munia obire
 Haud pigeat, quaecumque vocent, ut semper abundes,
 Ut tempestitiva rumpantur & horrea messe.

343 *Usque sibi ad finem &c.* Supposititius a plerisque interpretibus habetur hic versus, indignusque Hesiodo a Graevio ducitur. M. Tullius in orat. pro Cluent. sic habet: *Sapientissimum esse dicunt eum, cui quod opus sit veniat in mentem; proxime accedere illum, qui alterius bene inventis obtemperet.* Livius etiam melius hanc poetæ expressit sententiam ita: *Saepe ego audiui milites eum primum esse virum, qui ipse consulat quid in rem sit; secundum eum qui bene monenti obediat: qui nec ipse con-*

fulere, nec alteri parere sciat, esse extremi ingenii.

351 *Ignavo namque atra &c.* Jam superius dixerat, ignaviam quamvis in promptu omnibus, fugiendam; virtutem, quamvis principio difficilem, comparandam, quod felicitatis plena. Iterum heic ad ignaviam relabitur, ab eaque ut absterreat fratrem, ejusdem perniciosos enumerat effectus, laboremque quam maxime potest commendat, ut omnium bonorum, quae homini in vita desideranda, largitorem amplissimum.

Scilicet assiduus mortalibus omnia donat 360
 Et pecus & laetas fruges labor, ille deorum
 Concilio pariterque hominum dilectus amore.
 Omnes ignavos odere: haud dedecus ullum
 Fert labor, indecorem fert secum ignavia labem:
 Quin operi incumbens alium quoque rumpere coges 365
 Segnitium dives, stimulisque ardentibus ures,
 Aemulus ut lucrum tua per vestigia quaerat.
 Et virtus comitatur opes & gloria, queis tu
 Par superis dicere, labor ni forte morantem
 Terreat: haud misero melior data cura labore 370
 Ulla homini, si quis parcens aliena vorare,
 Te jubeo velut ipse monens, industrius aevum
 Exigat, & dignas certatim exerceat artes.
 Heu malus est pudor ille, tenet qui segnis egentem;
 Saepe homines idem multum laeditque iuvatque. 375
 Pauperibus comes usque pudor, fiducia diti
 It comes. haud raptò quaesita, at numine divum
 Res placeat concessa: ingentes namque paravit
 Si quis opes manuum vi dura aut flumine linguae
 Traxerit ad sese furatus; (qualia multa 380
 Aspicimus fieri, quum lucri insana cupido
 Decipit insinuans animos, sanctumque ruborem
 Excudit efroeni dominata in corde libido)
 Hunc facile divi attenuant, minuuntque rapinis

365 *Quin operi incumbens &c.* Ne id
 quidem postremum in laboris laudibus,
 quod alii intuentes ad fructus, quos a
 labore percepimus, nostro excitantur
 exemplo ad exercendam industriam, ut
 & ipsi tandem dītescant renique au-
 geant... *Labor omnia vincit*

*Improbis, & duris urgens in rebus
 egestas.*

368 *Et virtus comitatur opes &c.* Hoc
 certe philosophiae contrarium; nihil

enim adjumenti opes ad virtutem affe-
 runt, nisi forte hoc loco virtus animi
 quamdam generositatem ac nobilitatem
 significat. Vide quid Ulysses Alcinoō
 dicat de muneribus, Odyss. lib. XI.

374 *Heu malus est &c.* Hi duo ver-
 ficuli etiam in Homero leguntur, an
 huc intrusi, an legitimi? Certe plerique
 versus Homerici in Hesiodi scripta ne-
 scio quo pacto commigrarunt.

Parta male: exiguo jactat se tempore dives:

385

Noxius est æque, qui supplicis ora fidemque

Hospitii haud veritus maculavit crimine dextram,

Quique sui scandens secreta cubilia fratris

Polluit incensus furtivo conjugis igne;

Quique dolo aggressus pueros sine patre relictos

390

Laesit, & incanum senii jam limine in ipso

Incessens turpi violavit voce parentem.

Jupiter his graviter saevit, justasque reposcit

Pro scelere admissio poenas. tu talibus ausis

Abstineas stulta cohibens in mente furorem;

395

Copia quaeque aderit, caste sit cura beatis

Diis facere, & pingues aris incendere odores.

Liba interdum illos, interdum victima placet,

Aut somni quum tempus adest, aut purpureus sol

Quum matutinas pingit per gramina guttas,

400

Ut faciles adsint placido tibi numine, tuque

Alterius laetere, tua non ullus adepta

Sorte alius, quamvis auro contendere certet.

Nec minus & positis si quando epulabere mensis,

Hoste procul misso, socios accire memento

405

Laetitia in partem; primusque ex omnibus adsit,

Tecta tuis habitat qui proxima. namque repente

Si qua fuit fors dura, statim sine tegmine nudi

Auxilio venient vicini, dum male fidi

Cognati ducuntque moras & corpora cingunt.

410

385 *Parta male &c.* Vetus est, & experientia saepe comprobatur illud: male parta cito dilabuntur.

387 *Hospitii haud veritus &c.* Vide quo in numero criminum Hesiodi tempore habebatur hospitii violatio.

405 *Hoste procul misso &c.* An etiam hac de re monendus erat Persa, utpote stultissimus; an frigidum id senectuti dictum tribuendum est?

407 *Namque repente &c.* Qui haec negat, nae ille parum in ea, quae accidere quotidie videmus, intendit mentis aciem. Vera item & sapientiae plena, quae de mutuo, de largitionibus, de liberalitate, de parsimonia, de re augenda conservandaque, deque ceteris ad vitam recte in hominum societate administrandam pertinentibus haec a poeta congeruntur.

Magna malus noxa est vicinus; commodus aequae
Est bonus: hunc nactus, thesaurum es nactus opimum;
Nec bos, nec deerit quidquam, vicinia circum
Ni mala sit. quidquid dederit vicinus, ad aequam
Accipe mensuram demensum: rursus eadem, 415
Aut etiam possis si fors magis ubere, redde,
Ut facile invenias iterum, quibus indiget usus.
Haud sine te fallant avidum mala lucra: potitus
Dura feres; ipsis mala lucra aequalia damnis.
Quisquis amet te blandus, eum non segnis amore 420
Prosequere; & visat si forte, invisere eundem
Ne pigeat. da sponte illi, qui primus egenti
Jam tibi quid dederit: nil da, quem noveris usu
Haud facilem; danti dat quisque, negatque neganti.
Crede etiam donare bonum: lethale periculum 425
Sit rapere exitiumque malum. nam plurima quamvis
Donarit quis sponte sua, laetatur, & olli
Dulcia pertentant generosum gaudia pectus.
Qui rapuit contra violento robore fretus,
Exiguum quamvis fuerit; tamen intus acerbis 430
Usque agitur stimulis & tristi pectore moeret.
Si parvis parva addideris, repetensque frequenter
Feceris, ingenti cumulo mirabere parta
Crescere, nec miserae metues famis horrida damna.
Atque adeo fida quidquid stat sede repostum; 435
Haud homini nocuit: melius latet abdita tecto
Copia; quaeque foris, non sunt expertia cladis.
Non ego te rebus, nec fas, praesentibus uti
Abnuerim: tantum jubeo, ne postmodo frustra
Indigeas, uti sapienter: utrumque cavendum 440
Scilicet ac studio tibi multo saepe putandum.
Incipiet quum vina cadus tibi fundere, quumque
Desinet, hausta sitim cupidi bene pocula placent.
Sed medio tu parce: quid imo parcere fundo

Profuit? haud fallas quemquam fraudatus, & omni
 Dicta viro merces adsit, quae justa labori
 Sufficiat. testes adhibe cum fratre vel ipso
 Colludens: fugiendum homini tum credere semper,
 Tum male diffusum non ullis credere dictis.

445

Ante alia heu caveas, obscaeno femina cultu

450

Blanda tuam capiat mentem, atque improvida fallat

Pectora subrepens tuguri sub cespite. fudit

Qui generi infido, fidat vel furibus idem.

Molle tibi pascatque pecus per prata sequutus

Unigena, ac tutae custos penetralia sedis

455

Servet opesque omnes: ita rerum copia crescet.

Atque utinam moriari senex, natumque relinquis

Post te alium. facile dat opes & pluribus aptas

Jupiter: aucta viget vis pluribus, & sua largo

Proventu sequitur multorum copia curas.

460

Jamque, age si mentem tenet auri arrecta cupido,

Sic facito: usque operi sollers opus, usque laborem

Adde labori instans, segnique irascere campo.

Plejades ostendunt ubi sese Atlantides ortae

450 *Ante alia &c.* Haec de malis feminis intelligenda, turpique addictis quaestui, quibus fidere quam sit periculosum, utinam quamplurimi nescirent!

457 ... *natumque relinquis &c.* Videtur hic Proclo versus rejiciendus, Heinio transponendus, Guieto emendandus, & pro *ἴσπερ* legendum *ἄρα* nempe tenerum. Ego nil ausim mutare, suspicorque heic Hesiodum voluisse dicere, ex senis esse felicitate, ut non solum post se haeres filius relinquatur, sed etiam filii filius seu nepos.

461 *Jamque age &c.* Absoluta ethices parte sibi ad oeconomiae praecepta tradenda viam sternit Hesiodus, initiumque ab agricultura desumit, quae est omnium artium antiquissima ac nobilissima.

464 *Plejades ostendunt &c.* Hunc versum aliqui ita distinguentes a superioribus scribunt, ut sit quasi initium alterius libri ejusdem poematis: videtur autem continuo ductu totum hoc carmen Opera ac Dies esse conscriptum, nec in libros divisum, quemadmodum postea Virgilius alique fecerunt didactici poetae. Sed ad Plejadum ortum veniamus. Petavius var. dissert. lib. II. cap. IX. Plejadum ortum heliacum, de quo tantum heic sermo, factum esse docet Hesiodi saeculo in 1. gradu Tauri, & incidere circa 11 Maji diem, quod tempus solet esse circiter initium messis in Graecia. Hae vero septem Atlantis filiae idest Maja, Electra, Taygeta, Asterope, Merope, Alcyone & Celoea. Diod. Sic. lib. 3.

Aethera per sudum , falcem supponere aristis
 Incipe : ubi vero rutilantia lumina condunt ,
 Vomeris attriti sulco splendescere dentem
 Coge solum findens . quater illae ex ordine denis
 Noctibus occultant sese totidemque diebus ;

465

466... ubi vero rutilantia &c. Non est abs re, ea heic susius exscribere quae idem Dion. Petavius habet Dissert. var. lib. II. cap. IX. Matutinum ortum *φαιρόμενον* seu *ἡλιακόν* significari, ac *δύσιν* *ἑσπέρην* seu occasum cosmicum ne pueri quidem nesciunt. Hesiodi saeculo ortus ille contingebat, uti nota in superiore dictum est, in Tauro. Stellae sunt Vergiliae plures: una est ex eis lucidior ceteris, magnitudinis tertiae. Ea tempore Hesiodi occidebat heliace in gradu arietis 4. 8.' oriebatur in Tauri gradu 11. 4.' at prima stella, versus occidentem, occasum heliacum faciebat in gradu arietis 0. 51.' Intervallum inter occasum primae Plejadum & ortum lucidae gradus 40. Merito itaque diebus abscondi quadraginta Vergilias canit Hesiodus. Sol in arietem vero motu subibat, Hesiodi tempore, martii 31. Quippe anno periodi Jul. 3714 verus locus solis in arietis initio fuit Athenis Martii 31' hora post mediam noctem 1. 24.' Itaque Taurum ingrediebatur Aprilis 30; Maji proinde 11 die lucida Plejadum oriebatur; ultima vero Plejadum ad orientem Maji 16 quo tempore messis incipiebat in Graecia. Occasus earumdem matutinus in librae gradu 19, verus non aspectabilis. Ideo circa initium Scorpii *ἐπιπλάθουσιν φαιρόμενα* accidit ineunte Novembri. Nam aequinoctium autumnale, per idem tempus, incidit in Octobris initium. Tunc igitur arationis ac sationis tempus apperit, quod Virgilius hisce versibus expressit:

*Ante tibi eoque Atlantides abscondantur,
 Gnosstaque ardenis decedat stella coronae,*

Debita quam sulcis committas semina &c. Ex qua Cl. Petavii doctrina & ex iis quae idem contra Salmasium disputat lib. VII. infert Clericus: in verbis Hesiodi fieri mentionem unius ortus heliaci Plejadum, & duplicis earum occasus. Ortus tempus referendum esse ad 11. Maji. Priorem occasum, qui arationis tempus indicabat, fuisse cosmicum, cum oriente sole una cum Scorpio, in quo est, Plejades in Tauro sitae horizontem ex adverso subeunt. Quod circa initium Novembris factum tempore Hesiodi. Posteriores vero occasum obscurius indicari, esseque heliacum occasum, qui fiebat 3. Aprilis, & post quem in radiis solaribus per quadraginta dies latebant Plejades. Ita vero, dicit, loquutum esse Hesiodum, quasi confunderet utrumque illum occasum: benignius tamen ejus verba esse explicanda, quum & poeta esset, & non ignoraret, quantum sit tempus arationem inter & messem.

469 *Noctibus occultant sese &c.* Docet Scaliger, astrologos veteres *δύσιν* *ἡλιακῇ* occasum solarem dixisse, quando stella radiis est solaribus involuta, idque dici vulgo stellam combustam. Illam autem *δύσιν* debere dici *κρύψιν*: est enim occultatio potius quam occasus. Quando vero stella explicatur e solis radiis, quod proprie dicitur *ἔκλυσις*, hoc vocare *ἀνατολὴν ἡλιακῇ*. Hoc autem intervallum esse juxta eosdem astrologos quindecim graduum seu totidem circiter dierum. Heic autem per Hesiodum non quindecim, sed viginti dierum est occultatio, & totidem emerſio.

Mox iterum apparent circumvolventibus annum
Temporibus, quum ferri acies obtusa novatur.

470

Has terrae leges aeternaque foedera fervant,
Seu propius pelago jaceant, sive aequore longe
Aresono curvos inter fugere recessus,
Laetaque felici jactant uligine prata.

475

Nudus aratra mowe, nudus sere, nudus acuta
Falce seca messem, Cereris si munera ferre
Tempore quaeque suo cupias, eademque videre
Non aliena suis crescentia mensibus anni.

Namque aliter frustra alterius penetralia vifes
Indigus, efficiesque nihil, ceu nuper ad aedes
Vidi te venisse meas. sed non ego posthac
Effundam largitus opes, aut mutua rerum
Sufficiam. jam nunc o Persa intendere vires,
Et juvet assiduo terram exercere labore,

480

485

Quem

470... *circumvolventibus annum &c.*
Principium anni hesiodaei videtur intra hos quadraginta dies collocandum, & referendum fortasse ad initium Tauri, a quo & Virgilius annum auspica-
tur, quum dicit:

*Candidus auratis aperit cum cornibus
annum*

Taurus &c.

Per Scaligerum vero annus Thebanus tempore Hesiodi erat idem cum Delphico, & idem principium habebat a mense, qui incidebat in Geminos, Athenisque dicebatur Thargelion vere jam adulto. Haec ex Graevii adnotationibus. Si plura desideras vide Petavium in libris Variar. dissert. & Corninium in Fast. Attic. &c. Ceterum quanta fuerit Hesiodi astronomica scientia videre est in Hist. Astron. Antiquae Baillyi, qui eundem & Homero hac in re praefert, & summis laudibus ejus peritiam extollit, ut etiam non dubitet ejusdem auctoritate Atlanticae

cujusdam nationis astronomiae peritissimae interitum, quae antiquissimis temporibus floruerit, confirmare.

476 *Nudus aratra &c.* Ita & Virgilius: *nudus ara, sere nudus; hyems ignava colono &c.* quod praeceptum in utroque poeta, eo intelligendum sensu, non ut agricolae omnino nudi labores hujusmodi aggrediantur, sed ut leviter de more vestiti & arationem ante frigus exerceant, & messem colligant aestate jam coepta, & ipsam sationem maturius quam fieri possit, con-
ficiant in autumnno.

482 *Vidi te venisse &c.* Patet ex hoc versu Persen auxilio fratris saepe indigu-
isse, quamvis & patris haereditatem acceperit, & majorem tulerit honorum partem vel rapina vel judicium etiam sententia, quos sibi malis artibus conciliare studebat. Quid Hesiodus? Dabamne petenti? dabat enim vero; sed amplius negat se daturum non avaritiae causa, sed ne fratris pigritiam confirmet.

Quem superi statuere homini, si conjugis almae,
 Si te digna manet natorum cura parentem;
 Ne male vicinos tristes sic usque petendo
 Sollicites, ipsi neglectum denique spernant.
 Fors etenim bis terque dabunt: at poscere perges 490
 Si gravis, heu vacuus nequidquam multa querere,
 Verborumque sonus cadet irritus. ergo age segnes
 Rumpe moras: quamprimum alienum aes solvere certa,
 Solarique famem, propriasque adquirere sedes,
 Ipse ubi tu degas, taurusque assuetus aratro, 495
 Quaeque boves ducat campis, innupta puella.
 Omnia dein jubeo in domibus sint arma parata
 Ante tibi, abs alio quaerens patiare repulsam
 Ne tristem, careasque illis, dum praeterit aestus
 Interea, incultoque minus labor utilis agro est. 500
 Crastina lux fallit multos: nil differ in horas
 Inque dies. numquam cunctator frugibus implet
 Horrea, & impatiens odit quicumque laborem.
 Auctat opus bona cura: terit qui tempora lentus;
 Flava Ceres damnis luctantem ridet olympo. 505
 Quum minus igniti fervent jam spicula solis,
 Nec lassus calidus sudor fluit artubus, udo

496 *Quaeque boves ducat &c.* Multa interpretet in has voces κτηνὴν ἡ γαίην, quae vide in Graevii editione. Mihi ancilla est innupta. Boves vero dixi vaccas: est enim bos hic & haec. Eas porro ancillae sequebantur; cura autem taurorum praecipue ad viros pertinebat.
 501. *Crastina lux fallit &c.* Praeclara certe sententia, quae si recte ab hominibus servetur, maximarum rerum esse fons & origo solet. Si quis vero mihi irasci voluerit, quod Hesiodi vocem ἐὶ τ' ἔννεον, quae seu in perendinum seu in extremum mensis seu in aliud quidquam potius debuisset efferri, ego in horas inque dies verterim poetice

usus hac circumloquutione, is certe mecum injuste ager. Etsi enim non vocem, in qua haerent & Harpocratio & Hesychius & Proclus aliique Grammatici; vim tamen vocis, ut M. Tullius faciendum praecipit, ac poetae mentem satis me arbitror reddidisse. Vide autem Columellam lib. XI. c. 1. quantum agriculturae noceat dilatio, ubi ipsius hujusce loci Hesiodaei mentionem acit.

506 *Quum minus igniti &c.* Autumno appropinquante hominum corpora firmiora sunt quam aestate; quod a continuo sudore relaxantur fibrae extenuanturque vis.

Imbribus autumnno, mortalia corpora vires
 Accipiunt, florentque agili mage vivida motu.
 Namque caput supra breviori tempore clari § 10
 Sidus inardescit solis, nec lumine terras
 Despectat recto, nocturnaque gratior umbra
 Agricolis, longique quies placidissima somni.
 Tu ferro non ante intactae robora sylvae
 Dejice, quam subter foliis horrere caducis § 15
 Pingue solum aspicias. tum findere ligna securi
 Tempus, ubi foetu pubescere desit arbor.
 Incipe: frangendis mortaria frugibus apta
 Ad ternos incide pedes, ternasque per ulnas
 Pistillum pariter longum; nec faginus axis § 20
 Sit brevior pedibus septem, ceu postulat usus.
 Malleus ipse pedes veniat protentus in octo,
 Palmorumque decem cui longi robora plaustris,
 Curvatura rotae tres palmos mobilis aequet.
 Multaque praeterea e sylvis in tecta referre § 25
 Te jubeo: in primisque burin, tu sicubi campo
 Montibus aut solis errans inveneris olim,
 Ilignam. haec etenim validi firmissima aratri
 Materies, temone faber quum fixerit arte
 Palladia, & clavis dentali adjunxerit aptam. § 30
 Bina domi solido sint facta e robore aratra,

§ 11 *Sidus inardescit solis &c.* Etiam Gueto & aliis Σείριος ἀστὴρ hoc loco idem ac sol. Non ignorabat porro Hesiodus iis post aestivum solstitium, qui sunt cīs aequatorem, minorem esse arcum diurnum solis; iis autem qui trans aequatorem incolunt, majorem.

§ 14 *Tu ferro &c.* Eo tempore ligna caedenda monet poeta, ut minus sint obnoxia vermibus, quo arbores minus tenerae sunt, minusque abundant humore.

§ 18 *Incipe: frangendis &c.* Multa

haec, quae magno sunt agricolis usus enumerantur. Ea autem enumeratio si cui minutior videbitur, illud Virgilii ad mentem revocet:

*In tenui labor, at tenuis non gloria,
 si quem*

Numina laeva sinunt, audisque vocatus Apollo &c.

§ 29 ... *temone faber &c.* Lignariis etiam fabris Pallas praesse credebatur: hinc Virgilius de ligneo equo Trojano ... *divina Palladis arte aedificant.*

§ 31 *Bina domi &c.* Duplex aratri

Compactum impactumque; Ceres nam gaudet utroque,
 Utiliusque tibi multo est: si fregeris unum,
 Protinus injicies aliud per colla juvencis.

Ex ulmo laurove venit fortissima stiva § 33

E quercu dentale, burisque ex ilice. jamque
 Ad juga panda mares, quos nona inviserit aetas,
 Junge boves: illis robur validusque juventae
 Stat vigor, obnixaque ferunt cervice laborem;
 Nec sulco in medio frangent grave pondus aratri § 40

Certantes simul, atque opera imperfecta relinquent.
 Hos juvenis ducat denis quater integer annis
 Quadrifidae octono saturatus munere quadrae,
 Invigilansque operi directo limite sulcum
 Semper agat. non ille aequævos lumine spectat § 45

Se. circum, ast omni studio defixus in uno
 Vomere contendit. sese huic haud praeferat alter;
 Quamquam etiam primo vigeat florentior aevo
 Semina rite manu versos jactare per agros,
 Ne satio fessum revocet, curamque reposcat. § 50

Mobilior juveni mens est, semperque vagatur.

genus: alterum *αὐτόγυν* dicebant Graeci idest nativum non compositum; alterum dicebant *πικτόν* scilicet non simplex & ex uno ligno factum, sed compositum & compactum ex pluribus. Vide utriusque formam, ut & aliorum instrumentorum quae superius nominata sunt, in editione Hesiodi Graeviana.

§ 36 *E quercu dentale &c.* *Εἰλυμα* Graecis, quod Latinis dentale. Male vero dentale cum buri, aliqui interpretes confuderunt: illa enim *Γύν*.

§ 37... *quos nona inviserit &c.* Aristoteles ait de bove: *ἀμείζην δὲ μάλιστα πικταστῆς ὦν*; paulloque post subdit: *ἔν τῷ βοὶς ἡνείρεον: δύνασαι γὰρ ταύτην*. Quae Aristotelis verba in lib. VI. c. 21. Hist. anim. ex Hesiodi loco lucem accipiunt,

voluitque philosophus, ut bene Clericus explicat, indicare bubulam carnem optimam esse in quinto anno, robur vero corporis ac pellis firmitatem circa nonum, quod *τὸ δύνασαι* significare videtur.

§ 43 *Quadrifidae octono &c.* Panes apud Graecos & Romanos, quemadmodum etiam hodie fit multis in locis, variis incisuris signari solitos constat. Athenaeus lib. III. c. 29, ut observat vertitque Clericus, haec habet: *Βλομήλιος* vocari dicit (Philemon) panes incisuris divisos, quos Romani *quadratos* vocant idest in quadras incisos. Itaque ni fallor, Hesiodus duabus quadris seu octo frustis aratorem explendum praecipit.

Huc animo atque illuc aequaevos inter oberrans.

Contemplare, gruis quum vocem e nubibus altis

Audieris. rauco tranat clangore quotannis

Nubila, & agricolis certum fert tempus arandi, 555

Ostenditque hyemis pluvias, bobusque carentis

Acribus ipsa viri rodit praecordia curis.

Tunc instans camuros, plena ad praesepia clausos,

Palce boves, tunc urget opus. non ardua dictu

Res etenim: mihi plaustra dato, fortesque juvencos. 560

Reddere sed pariter res est haud ardua contra:

Plaustra bovesque meus labor occupat. hunc quoque fallit

Incautum spes vana, sibi qui dives inani

Est animo, statuitque extemplo condere currum

Ignarus, centum praedurum robora plaustrum 565

Exigere, in domibus quae sint multo ante reposta.

Ergo ubi tellurem monuit proscindere tempus,

Aggredere ipse instans pariter, famulantiaque urgens

Corpora vernarum tecum una accingier armis,

Tempestat dum suda, solumque humore madescit 570

Collecto: primo te surgens aurea mane

Tithoni-conjux opera inter talia visat

Sollicitum, ne plenus ager tua vota moretur.

Vere solum primo domita, rursusque sereno

Arva iterato aestu, tum semina sparge novali 575

553 *Contemplare, gruis &c.* Adverte heic sermonem esse de gruuum emigratione, non vero de adventu. Plura si cupis in hanc rem, consule Sam. Boschartum Hier. P. II. lib. I. c. 11.

555 ... *fert tempus arandi &c.* De variis arationibus vide copiosissime differenter Claud. Salmasium in suis ad Solinum exercitationibus.

558 *Tunc instans camuros &c.* Ε'λμαρ, ait Guetus, idest boves curvis seu reflexis cornibus. Ita Virgilius: & *camuris hirtae sub cornibus aures &c.* ad

quem versum Philargyrus: Camuri boum sunt, qui conversa introrsum cornua habent: quibus contrarii Patuli, qui cornua diversa habent: Laevi quorum cornua terram spectant. His contrarii Licini, qui sursum versum cornua habent. Eadem ferme docet & Servius.

559 ... *non ardua dictu &c.* Simplissima quidem sententia, sed verissima & ab ipsa natura usuque rerum desumpta; quo loquendi venustissimo genere quanto antiquiores sunt, tanto delectantur magis poetæ.

Proscisso leviter glebisque recentibus atro:
 Nempe hilarat natosque novale atque arcet avari
 Agricolaе diras. in primis multa precatus
 Terrestri fer vota Jovi Cererique verendae,
 Laetus uti largo proventu exuberet annus,
 Maturique sacro grandescant munere foetus.

§ 80

Incipiens tentare agros cape robora stivae
 Summa manu, stimuloque boum contingere terga
 Ne pigeat. juvenis vestigia pone sequatur
 In manibus longum retinens de more ligonem,
 Seminaque abscondat glebis, aviumque rapinas
 Arceat. humanum genus alto industria caelo
 Aequat agens, contraque malis inscitia perdit.
 Sic plenae ad terram nutabunt pondere aristae,
 Finem si dederit facilem Saturnia proles,
 Quasque olim in vacuis sublimis aranea telas
 Texuit, excuties cistis, intusque repostis
 Muneribus terrae longo laetabere victu.
 Ver purum inveniet gaudentem; & lumine numquam

§ 85

§ 90

§ 85 *In manibus longum &c.* Id est *μακρὴν*, quam non ligonem, sed malleum ad occas frangendas vult esse Scaliger. Sed falli videtur; quod heic Hesiodus de tertia aratione, non occatione, loquitur. Igitur *μακρὴν* ad invertendam seminibus terram heic inservit, quod non malleo sed ligone fit.

§ 86 ... *aviumque rapinas &c.* Dicit quidem Hesiodus, negotium seu potius laborem avibus faceffat. Ego vero non presse ac de verbo ad verbum efferendum duxi: avibusque laborem augeat; sed virgiliana sum usus loquutione, quae rem ipsam eleganter exprimit. Dilector enim vehementer, uti lector eruditus facile potuit animadvertere, virgilianas voces, ubicumque possum, adhibere, quibus quasi quibusdam gem-

mis mea distinguatur versio: sic in Odyfsea feci, sic facere nunc hoc ipso conor in opere.

§ 87 ... *industria caelo &c.* *Εὐδημοσύνην* ego verti industriam seu bonum ordinem; *κακοδημοσύνην* inscitiam seu malum ordinem. Quieto enim est *εὐδημοσύνη* τὰ καλῶς διατίθεσθαι ἢ ἀπονομῆν ταῖς αὐτῷ, & contra; quod certe potissimum in industria situm est, ac contrarium in inscitia seu mavis temeritate. Hanc mihi sane dabit veniam Graevius

§ 91 ... *sublimis aranea &c.* Eleganter dictum de vasis, quae implenda sunt: nam vacua plena esse solent arnearum telis, quemadmodum de sua crumena lepide jocatur Catullus inquires: *nam tui Catulli plenus sacculus est araneatum &c.*

Respicias alios supplex, potiusque videbis 595
Ad tua vicinos subrepere limina egentes.

Quod si devexo quum jam decedit olympto,
Conversosque obliquat equos sol almus, aratro
Exercebis humum; residens male pinguis avenae
Despicias calamos, vel inaequales sine certo 600

Ordine componens per vincula nexa maniplos
Heu manibus capies pauxillum tristis & atro
Pulvere sordescens. oneri sat parva ferendo
Sportula erit, campoque redux spectabere paucis.
Nec superis mens una tamen, mutantque vicissim 605

Consilia: ast homini sensus deprendere durum,
Quos agitant; aliis aliud magis utile tempus.
Jamque licet serus proscindere coeperis arva,
Hinc segni tibi certa manet speranda medela.
Quum primum querna resonat sub fronde Cuculus, 610
Mortalesque hilarat cantu, tunc Jupiter imbre
Per triduum assiduo sitientem temperet agrum

597 *Quod si devexo &c.* Hoc est circa brumam: nam ut Salmasius animadvertit pag. 517. Exerc. Plin. legitimum sementis tempus praecipue triticeae, de qua ferme sola loquitur Hesiodus, in Africa & Graecia omni erat, ab occasu Vergiliarum usque ad Solstitium hibernum ita, ut quae in ipso occasu incipiebat meliorque satio habebatur, festinata diceretur; quae circa brumam deteriorque, ferotina.

599 ... *residens male pinguis &c.* Nimirum nulla erit causa, cur festines, quamvis otium in metendo vetent, festinationemque rei rusticae periti maxime suadeant, ut videre est, apud Columellam lib. II. c. 21. qui hujus etiam rei tradit rationes. *H'ulv' d'p'v' Graevio* est otari messis tempore; quod expressi per illa verba residens despicias.

600 ... & *inaequales &c.* Guietus ita interpretatur *to avtia d'p'v'v'v'*, ut prop-

ter inaequalitatem spicarum aliae altius aliae inferius in manipulos componantur, prout ad manus veniunt, nullo ordine servato. Alii explicant *ex adversa parte ligans*; sed ipsi videant quid hocce sit, mihi sane ignotum.

607 ... *aliis aliud magis &c.* Aliquando etiam ea, quae intempestive aguntur, proveniunt melius, quam ea, quae suo acta sunt tempore, praesertim si varient temporum circumstantiae.

610 *Quum primum querna &c.* Veris scilicet initio, quum apparet Cuculus; docetque Plinius lib. XVIII. c. 26. ante putandas esse vites, quod dedecus habebatur opprobriumque meritum, falcem ab illa volucre in vite deprehendi.

612 *Per triduum assiduo &c.* Hujus pluviae triduanæ beneficio, ait Guietus, sera aratio tempestivae aequalis fuerit.

Humorem insinuans, quantum bovis ungula subter
Fixa solo tegitur, bifida & vestigia signat.

Hoc ubi contigerit, primo jam serus arator 615
Aequus erit, frugesque satas mirabitur una
Crescere, & in parilem demum flavescere messem.

Quae serva tu cuncta memor, nec floriferum ver
Nascens te lateat, nec tempestivus ab atra
Nube cadens imber. quumque horrens frigore magno 620
Saevit hyems, fuge plena pigris loca quaerere, ferrum
In quibus exercent fabri, gratumque teporem
Igne foveat. tunc multa etiam parat arte colonus
Impiger, aucta quibus niteat domus, & minus ipsa
Laedat hyems. cave damna hyemis, quam pone sequuta 625
Pauperies gaudet tenuatis cernere palmis
Nequidquam premere agricolas turgentia crura.
Quin & multa animo versat spe lusus inani
Flagitia ignavus, tristis quem vexat egestas;
Nec bona spes certe tenet illum, lentus ad ignem 630
Qui residet, sociosque inter nugatur egenus
Hospitio in molli. cursu quum volvitur aestas
In medio, famulis clama: non semper amici
Aestus erit; jam nunc mapalia ponere circum,
Et vitare juvat Jani mala tempora bobus. 635

621 ... *fuge plena pigris &c.* Anti-
phon in oratione contra Nicoclem ait,
τοχας publica vocabant loca, in qui-
bus otiosum vulgus desidebat. Vide
quae Clericus ad hunc ipsum versum
ex Cleanthis libro de diis affert. Offi-
cinas autem ferrarias etiamnum, prae-
sertim in pagis, plenas hyeme cernimus
otiosis rusticis inter se ad ignem vici-
num colloquentibus.

626 ... *tenuatis cernere palmis &c.*
Id famelici indicium; & Aristoteles doc-
et in Problematis, famelicis superiora
arescere, inferiora tumescere.

635 ... *Jani mala tempora &c.* He-

sichius ad vocem *Ληναίων* ait, nullum
mensum ita Boeotios vocare; suspicari
autem Plutarchum esse *Βουατίον*, quod
frigidus est, eratque primus apud The-
banos mensis, Atticoque Gamelioni res-
pondens. Itaque ego Lenaeonem pro
Januario habui Moschopulum sequutus,
qui de Lenaeone dicit, *ὅτις ἔστιν ὁ πρῶτος*.
Joannes etiam Tzetzes interpretatur
Januarius, Lenaeumque dicit vocari ab
Jonibus, *ὅτι τὰ παιδαῖμα ἐν τῷ μηνὶ ἔγιντο*,
*ἢ ὅτι τῷ Διονύσιον τῷ μηνὶ τὴν λεγομένην ἀμ-
βροσίαν ἔτελλον &c.* Sed alii Lenaeorum
celebrationem referunt ad finem autumnii,

Aspera jam veniet glacies, jam frigora gliscent
 Flante aquilone, mari qui sese immittit aperto
 Threiciis volitans e montibus, imaque turbat
 Aequeora; late omnis tellus sonat altaque sylva.

Ille furit; cadit ista abies, dejectaque quercus 640

Montibus ex altis in valles volvitur imas,
 Incumbitque solo nemoris cum murmure magno.

Horrescunt passimque ferae, caudamque remulcent
 Inguina compositam subter, trepidantque rigentes
 Illae etiam queis tecta cutis: licet aspera villis 645

Corpora sint, aquilo gelidus tamen omnia perflat.
 Quin & dura bovis penetrat per tergora, sese

Insinuans; penetratque capras a frigore setis
 Non bene defensas. ovibus modo, longa per annum
 Integrum servata tegunt quas vellera, parcit. 650

Vis eadem curvatque senem, longaevaue membra
 Contrahit: at teneram florenti aetate puellam

Aequa timet, carae thalamo quae casta parentis
 Nondum opera idaliae Veneris nec gaudia novit,
 Lotaque formosos artus, beneolentis & uncta 655

Rore olei tacita servat penetralia nocte,
 Tempus ubi hibernum saevit, rabidoque prehenso

Ore pedes mordent exossi animalia tergo
 Sedibus in gelidis caecoque latentia in antro.

Haud illis sol namque diu, qua pabula parte 660

Inveniant, caelo monstrat; tunc ipse nigrantes
 Aethiopum supra populos conversus & urbes

Tardius

652... *at teneram &c.* An quod puellae praecipue calore abundant, an potius quod domos servant, nec foras egrediuntur? Secundum placet.

658... *exossi animalia tergo &c.* Hesiodus absolute dicit *ἐξόσσι*, nimirum *οἱ πάλυτοι*, ut infra etiam *σπέρματα*, scilicet *ὁ νοχλίας*; & alia similiter.

662 *Aethiopum supra &c.* Bene Clericus notat, eum antipodas esse, intelligere debuisse, qui solis arcum diurnum tempore brumae intelligebat minorem apud Graecos, majorem esse in Aethiopia. Admissa tamen hac notitia alterum, quamvis necessario consequetur, negabant veteres.

Tardius Argivas respectat lumine terras.
 Atque animantum adeo secla omnia, cornua quaeque
 Fronte gerunt, isdemque carent, stridentia passim 665
 Dentibus horrendum in dumos quercetaque in alta
 Diffugiunt, lateque specus latebrasque requirunt
 In latere exesae rupis. torpentia cernas
 Haud secus, ac pedibus qui ternis corpora firmat
 Ingrediens fractoque humero & cervice reflexa 670
 Ad terram, canos nivis altae trudere montes.
 Tunc jubeo glaciem contra munimen in artus
 Injicere; e denso mollem tum vellere lenam,
 Demissamque pedes tunicam tunc indue 'ad imos,
 Quam multo interius crassam subtegmine texes. 675
 Hanc cape tu monitus, ne summo in vertice crines
 Arrecti, rigeantque hirsuto in pectore setae
 Horrentes. plantas circum direpta juvenis
 Tergora necte, addens pedibus florentia subter
 Vellera; & haedorum, queis sunt mollissima primis 680
 Corpora, taurino pelles bene consue nervo,
 Venerit ut quando glacies, super alta retorquens
 Terga geras pluviae vim contra. at vertice summo
 Rite laboratus, laedat ne frigidus aures
 Humor, stet pileus. borea nam saepe cadente 685
 Gliscit atrox aurora gelu, diffusus & aër

669... *pedibus qui ternis &c.* Alludit poëta ad aenigma Sphingis: τὸ ἴδιον τὸ αὐτὸ δίκτυον, τρίπουν, & τετραπουν; Oedipus autem declaravit, ut narrat Diodorus, hominem esse quod propositum erat: infantem enim quadrupedem esse, adultum vero bipedem, senem denique factum tripedem scipione utentem propter infirmitatem. Bipedesne homines natura an quadrupedes? Etiam hac de re, si diis placet, disputatum est, ut nulla suos non haberet insania patronos tribus Anticyris insanabiliores.

683... *at vertice summo &c.* Aut simili in veste aut certe non admodum diversa narrat Homerus in lib. XXIII. Odysseus fuisse Laërtem inventum ab Ulyssse in praedio res rusticas exercentem, postquam interfectis procis ille heros se ad patrem contulit ex urbe profugiens.

686... *diffusus & aër &c.* Aëris voce nebulam istam intelligit Hesiodus, quae frigidissima juxta lacus, roremque in terram demittit. Ceterum post nebulas plerumque aut solet pluere, aut flare.

Stellifero a caelo terram super haurit ab amne
 Matutinus aquas, rursusque elatus in altum
 Turbine ventorum, nigro sub vespere, nimbis
 Aut pluit, aut borea nubes turbante flat idem. 690
 Anteveni, exactoque redi sub tecta labore,
 Incumbens tenebrosa polo ne forte morantem
 Insidiis capiat nubes, & corporis artus
 Irriget & vestem. fuge longe; hibernus ab axe
 Scilicet ante alios hic mensis crudior horret 695
 Agricolisque ovibusque malus. quo tempore bobus
 Partem deme cibi mediam; vernisque ministra
 Plus media tu parte: juvat nox longior umbris.
 Haec animadvertens perfectis mensibus annum
 Labentem caelo serva, noctesque diesque 700
 Aequato, dum terra parens communis in arvo
 Omnigenas ostendat opes. jamque ordine certo
 Sol ubi sex denos compleverit aureus orbes,
 Expuleritque dies hibernos Jupiter, undas
 Oceani sacras linquens Arcturus honestum 705

696... *quo tempore bobus &c.* Τὸ
 ἡμῖον hoc est, ut docet Guietus, di-
 midia pars cibi ordinarii bobus detur
 δὴ τὴν ἀππῖαν; homini vero plus di-
 midia, ut puta dodrans ex asse, hoc
 est, tres quartae partes cibi ordinarii,
 quod hyeme ventres calidiores, longa-
 rumque noctium quies diuturnior, ac
 propterea minor cibi indigentia.

700... *noctesque diesque aequato &c.*
 Obscurus Guieto locus, quem ita in-
 terpretatur: cibos praebere ad mensuram
 laboris diurni & quietis nocturnae ita,
 ut per totum annum dies & noctes
 aequentur; hoc est, labori dierum ali-
 menta debita quietique noctium respon-
 deant. Nullane haec de aequinoctio
 verno esse possit suspicio?

705... *Arcturus honestum &c.* Per

Scaligerum tempore Hesiodi bruma erat
 circa 7 aut 8 Januarii, circaque 10
 Martii consequenter oriebatur Arcturus.
 Ex calculo autem Petaviano bruma in-
 cidebat in 30 Decembris, ortusque
 acronychus arcturi fiebat in piscium
 gradu 14 qui in Calendario Martii v.
 convenit. Ortus autem vespertinus, quem
 Petavii tabula exhibet, verus, poste-
 rior est apparenti propter luminis re-
 fractionem. Ricciolius autem quum sup-
 putasset tempus, quo id contingere de-
 buit, invenit fuisse circa annum ante
 Ch. n. 953. Vide Freretium etiam in
 Defens. Chron. p. 479 & seq. ex quo
 colligere poteris omnes stellarum obser-
 vationes, quae hoc in carmine nominan-
 tur, in tempus, quo Hesiodus vixit,
 perbelle quadrare.

Exeret os terris tum primum vespere fulgens.
 Post hunc in lucem veniet Pandionis ales,
 Incoepo jam vere, iterans miserabile carmen
 Mane novo. illam adeo praevertens, namque juvabit
 Sic melius, vites incide: ast arboris altae
 In ramos Domiporta solo quum reptat ab imo
 Plejadas fugiens, tempus tunc linquere vites,
 Ac potius famulosque cie falcesque novato.

710

Umbriferas sedes, matutinumque soporem,
 Quum sol exsiccat corpus, fuge tempore messis:
 Nam satius celerare, domumque referre maniplos
 Surgentem primo sub lumine, ne bona curae
 Deficiat pars ulla: aurora est tertia semper
 Pars operis: ciet illa viam, ciet illa laborem,
 Apparentque undis homines & carpere cursum
 Et docuit multis juga rite imponere bobus.

715

720

At simul e campis Scolymos se floridus effert,

707... *Pandionis ales* &c. Hirundo, de qua multa passim poëtae, quae collegit Sani. Boschartus Hierox. p. 2. lib. 1. c. 10. quem tu addito.

711 *In ramos domiporta* &c. *οφείων* cochlea Hesiodo est, non testudo, quae in arboribus numquam subrepat. Quam in rem ait Athenaeus lib. II. pag. 63. *Ἡσιόδῳ τῆς κοχλίας οφείων καλῶ τῇ Ἀγροξίλῳ δὲ*

Ἀπίστερος ἔ τῶν κοχλίων πολλὰ παν,
Οἱ περιέρμε' ἢ' ἀπίδιαι τὰς οἰκίας &c. M. Tullius de divin. lib. II. c. 64 haec habet: *quid me igitur morēs? ut si quis medicus aegrotō imperes, ut sumat*

Terrigenam, herbigradam, domiportam, sanguine cassam,
potius quam hominum more cochleam dicere &c. Porro dicuntur cochleae fuge Plejadas hoc est nimias pluvias, propter quas humo relictae arbores condecendunt.

722... *Scolymos se floridus* &c. Ma-

lui dicere Scolymon graeca voce servata quam ut vulgo sit, carduum latine vertere. Nam Clericus haec affert ex Salmasio ad Solinum p. 161. Graviter errant huius aetatis eruditi sermo omnes herbarii, qui *σκόλυμον* graecorum persuadere nobis volunt fuisse, quem latini proprie carduum vocabant, nos articaetum. Hanc solum differentiam agnoscunt, quod *σκόλυμος* agrestis sit, carduus sativus. Ego genere distinguere censeo. *Σκόλυμος* vox graeca est, quae nomen in Latino non habet; ideo Scolymus latine sua voce vocandus est, non carduus, ut faciunt vulgo apud Theophrastum & Dioscoridem Graeci omnes non solum Paullus & Aëtius, verum etiam Dioscorides ipse *Κινάραν* & *Σκόλυμον* separant. Atqui certum est *καρδάρε* graecis dici, quem latini vocant carduum, fuculi *Κάρτυν*. Scolymus, Graecias notissimus, unde illud Hesiodi &c. & ex eo Aristotelis *ἐπὶ σκόλυμον*;

Atque arguta canit sub ramis dulce cicada
 Concutiens alas, venit aestas plena labore.
 Tunc pinguesque caprae, tunc & suavissima vina, 725
 Et matres veneris cupidae, & demissa virorum
 Corpora. nam capiti genibusque incumbit adustus
 Sirius, extenuatque artus calor. ergo ubi molles
 Aut umbrae nemorum aut petrosae rupis hiatus
 Invitant, strato placeant & Biblina vina, 730
 Et liba, & pressum depulsis ubere natis
 Caprarum lac dulce, & pastaе terga juvencae
 Frondibus arboreis, necdum ullo germine foetae,
 Hoedorumque armi. Lenaei pocula nigri

hoc florente mulieres libidinis avidissimae. Scolymum in cibos oriens & Graecia receperat. Plinius lib. XXII. c. 22. *Scolymum quoque in cibos recipit oriens &c.* & alio nomine Limoniam appellavit. Frutex est numquam cubitali altior cristisque foliorum ac radice nigra sed dulci. Eratostheni quoque laudata in pauperis caena. Edulis est potissimum radix, sed & herba adhuc tenella &c. Itaque per hunc fruticem & cicadae cantum aestatem denotat Hesiodus, ut & Aristoteles in Problematis ad hunc ipsum respiciens poetae locum.

730... & *Biblina vina &c.* Byblinum vinum, inquit Scaliger, cujus meminit Festus & Theocritus, est vinum, cujus vitis delata erat ex urbe Syriae Byblo, ut Romae Nitiobrix. Sed tanti viri pace ego edoctus a Luca Holstenio ad vocem *Βιβλίαν*, quam Steph. Byzantius docet fuisse nomen regionis Thraciae, a qua vinum Biblinum dictum, scribo non *Βυβλίον* sed *Βιβλίον*. Ita vir doctissimus Athenaei fretus auctoritate dicentis lib. I. p. 31. Achaeus Biblinum commendat: Excepit Biblini vini poculo. vocatur autem ita a loci cujusdam nomine. Dicit etiam Philinus:

Praebiturum me tibi Lesbium, Chium; papae!

Thasium, Biblinum, Mendacum, ita ut tu non

Inebrieris &c.

Epicharmus a quibusdam biblinis montibus vocatum ait. Armenides vero tradit Thraciae partem vocatum esse Bibliam, quam Tisaram & Oesymam dicunt. Thracia quidem ob vini, quod fert, praestantiam & vicina ei omnia loca, admirationi fuit: *Naves ex Lemno aderant vinum vehentes &c.* Hippias Rheginus, quam vitem tortuosam vocabant, Biblinam dictam fuisse, ait, eamque argivum Pollin, qui regnavit Syracusis, primum ex Italia Syracusas invexisse. Quamobrem quod dulce vinum Siculi praeoccupant, Biblinum fuerit. Haec Holstenius ex Athenaeo, quae & Clericus exscripsit, & multis aliis confirmavit. Tantum insuper hoc animadvertendum, ex versibus Philini rationem etiam patere, propter quam Hesiodus hoc vinum aestate bibendum admonet, quod tenue esset, nec facile inebriaret. Ceterum erunt, qui generosius vinum aestate praeferant, quod discutere ad medicos pertinet, utrum expediat.

Plena bibe, omnigenis dapibus saturatus in umbra,
 Et gelidas zephyri vultum conversus ad auras,
 Illimis qua lene fluit fons garrulus undis.
 Nec tamen & Baccho nimium tu fide: Lyaei
 Infundes quartam, tres puro e flumine partes.

Interea famulos tritura exerceat acres, 740

Fulserit ut primum Orion. aequata cylindro
 Area sit tereti, perflataque mollibus auris.
 Omnia dein mensus, Cereris sacra munera conde
 Rite cadis: demum jubeo, quum sede reposta
 Messis erit jam tota tibi, conducere servum 745

Quaerentem sibi tecta, puellam & prole carentem
 Addere; quippe gravis, cui nati, ancilla putanda.
 Nec te cura canis fugiat, sed dentibus acrem
 Semper habe, nec parce cibo. tua limina custos
 Ille vigil servabit, opesque haud improbus umquam 750
 Auferet insidiis usus fur noctis amicae.

Collige & arentes paleas, & gramina pratis
 Secta refer, mulis, & fortibus annua tauris
 Pabula. tum famulos tandem sine corpora fessos
 Curare, & meritis jura solvens deme juvencis. 755

Hinc medium quando Orion & Sirius ignis
 Attigerint caelum, roseoque aspexerit ore

739 *Infundes quartam &c.* Temperatus quidem potus. Sed in Graecia potissimum finitimisque Thraciae regionibus vina sunt quamplurima, quae magnam aquae possunt vim ferre. Vide Homerum *Odyss.* lib. IX. differentem de illo vino, quod ab Ismaro tulerat secum Ulysses, quoque Polyphemum inebriavit.

741 *Fulserit ut primum &c.* Docet Clericus, Theophrastum in libro de ventis Orionem dicere oriri $\alpha\rho\chi\eta$ τ' $\sigma\pi\alpha\rho\alpha\varsigma$. $\delta\upsilon\tau\omega\tau$ δ' $\alpha\rho\chi\eta$ τ ϵ $\chi\alpha\iota\mu\acute{\omega}\nu\alpha\iota$, ibique $\sigma\pi\alpha\rho\alpha\varsigma$ pro aestate jam inclinata sumere, diebus aliquot a confecto Sol-

stitio. In laterculo Petaviano lucida pedis Orionis heliacum ortum facit Carcinonis XVIII. Julii XII. Sed addit, Theophrasti aevo & Athenis maturius id factum esse. alia etiam si velis ex doctrina Petavii, ipsum adito.

742 ... *perflataque mollibus auris &c.* Et Varro & Columella docent, aream esse oportere in agro, loco sublimiore, qua perflare possit ventus.

748 *Nec te cura canis &c.* Ut multa alia, sic etiam hoc Virgilius imitatus est inquit: *Nec tibi cura canum fuerit postrema &c.*

Aurora Arcturum, tu carpe e vitibus uvas
 Perfa domum referens, denasque ex ordine luces
 Ac noctes totidem phoebaeo expone calori. 760
 Quinque alias luces umbrosa in sede locato;
 Sexta autem pressos calcans de more racemos
 Conde in fictilibus moestas hilarantia mentes
 Munera laetantis Bacchi. mox rursus ut alto
 Plejadesque Hyadesque & vis valida Orionis 765
 Occiderint caelo, cupidum te vomeris ardor
 Sollicitet, rurisque heic desinet annua cura.
 Quod tibi si placeat tentare pericula ponti,

758 *Aurora Arcturum &c.* Hesiodus ita autumnum significat. Intelligitur vero per Clericum aliosque Arcturi ortus heliacus, qui incidit in Virginis 27 gradum hoc est Septembr. XXI, quique Hesiodi aevo tempus id aliquot diebus praecedebat. Is est verus ortus; nam apparens aliquanto serius fit.

759... *denasque ex ordine &c.* Animadvertite antiquissimam Graecorum diligentiam in uvis curandis vinoque conficiendo. Hinc factum credo, optima habita fuisse eorumdem vina & laudatissima, uti etiamnum maximo sunt in pretio apud multos. Quis tamen huiusmodi curam adhibeat in ingenti uvarum copia? Fortasse & Hesiodus id de selectiori vino praecipit.

765 *Plejadesque Hyadesque &c.* De occasu Plejadum superius dictum est. De Hyadum vero occasu haec notat Clericus e Petavii doctrina. Palilium idest lucidissima hyadum in oculo Tauri posita mane occidit in gradu IX Scorpium Romae, idest Novembr. II; quo die Columella Tauri caput occasum facere scribit. At in Aegypto matutinus occasus fiebat in gradu Scorpium XI, Novembr. IV. Sed idem Columella Syculam mane occidere ait Novembr. XXI, qui est apparens occasus matutinus, posterior vero &c. Vides heic omnia in-

telligenda esse de occasu matutino seu cosmico. Ita & lucida pedis orionis stella mane occidit, Scorpium V. Octobr. XXIX. Zonae mediae Scorpium XII. Novembr. V. Humerus ejusdem dexter Scorpium XXI. Novembr. XIV. Igitur initio hyemis vere occidere dictus est.

767... *heic desinet annua cura &c.* Incredibile dictu, quae & quanta in explanando hoc versiculo... *πλεων δὲ κατὰ χρόνους ἀρμενος ἦν*, graeci Scholiastae effutiverint, quos & Latini quamplures sequuti sunt, sed ineptissime. Hesiodi mens clarissima: ab hyeme incoepit agriculturam; tum quae vere facienda sunt, docuit; absolutis vero quae ad aestatem pertinent, in autumnio desinit; sicque totius anni agrorum cultum concludit, viamque sibi aperit ad alteram oeconomiae partem id est ad navigationem. Vide Heinsum in libro singulari contra Tzetzem, & in animadversione ad ipsum hunc versum.

768 *Quod tibi si placeat &c.* Tertia oeconomiae pars seu navigatio, quam fieri vetat Hesiodus Plejadibus mane occidentibus, quod ut habemus etiam apud Quintum Smyrnaeum lib. V. v. 367. *Plejas indefessi oceani fluentia subit timens inclytum Orionem, aërem perturbans: pontus vero procella furit &c.* Hoc vero hyeme fit.

Heu male tunc pelago fides, quum Plejas aquosum
 Oriona polo fugiens se merferit undis. 770
 Omnia ventorum stridentia flamina fervent,
 Nec juvat undanti tunc pinum in gurgite habere.
 Exercere solum praestat, siccoque carinam
 Litore subductam magnis circumundique faxis
 Munire humentum ventorum praelia contra 775
 Exhausta sentina, humor ne robora laedat.
 Arma domum portans in sedibus omnia claude,
 Velorumque legens alas suspende refixum
 Temonem ad fumum, dum fuscitet aura morantem 780
 Tempestita polo surgens. tunc litore puppim
 Mitte citam properans, atque aptis mercibus imple
 Dulce relaturam multo tibi foenore lucrum.
 Non aliter genitorque meus, stultissime Persa,
 Atque tuus pelagi fulcabat caerula pinu 785
 Indigus: emenso huc etiam qui gurgite venit
 Aeoliden linquens Cumam, non ipse bonorum

771 *Omnia ventorum &c.* Non ab-
 simile illud Virgilii: *omnia ventorum
 concurrere flamina vidi &c.* & illud...
*non illa nocte per altum ire, neque a
 terra moneat convellere funem &c.* Sim-
 plicior in tradendis praeceptis Hesio-
 dus; multo festivior venustiorque Vir-
 gilius.

778 *Velorumque legens alas &c.* *velorum*
pandimus alas. & alio loco remigium
 alarum dixit &c. Sollemne enim poetis
 ea, quae sunt volucrum propria ad na-
 ves transferre, & vice versa, non sine
 elegantia.

787 *Aeoliden linquens &c.* Cuma una
 ex urbibus Aeolicis, de qua passim Geo-
 graphi veteres.

787... *non ipse bonarum &c.* Hi duo
 versus Clerico videntur gallica nive
 frigidiores & indigni tanto poeta; adeo-

que jugulandos delendosque censet, si
 Aristarchi more in malos versus fac-
 iendum est. Atqui si poeta intellexis-
 set, patrem suum non luxu quodam,
 ac taedio, quo homines etiam ditissimi
 afficiuntur, patriam reliquisse; sed pau-
 pertatis vi compulsus, qua sua sine
 culpa opprimebatur, quid in hac re,
 tam vehementer vituperandum esset,
 plane non video. Negari enim non po-
 test, multos homines incommoda ma-
 xima, quae secum fert navigatio, ob
 solam visendarum regionum cupidita-
 tem, libenter suscipere, qui alioquin
 beatam in patria vitam commodisque
 omnibus abundantem possent securi de-
 gere. Hinc male dicerentur divitiarum
 opulentiaeque pertaesi? Nonne etiam
 antiquis illis temporibus piraticam exer-
 cere apud Graecos, ut ex Homero aliis-
 que constat, ipsis regibus gloriosum

Aut pertaesus opum & vitae felicitis, at atram
Pauperiem fugiens, homini quam Jupiter infert.

Exigua vero vicini Heliconis in Ascra

790

Paupere sedem habuit vico, brumaeque maligno,
Difficilique aestate, nec aequo tempore in ullo.

Ergo agesis, o Perse, memor tu sidera serva

Apta operi, quodcumque vocat; maris ire per aequor

Praecipue si ducit amor. non grandia lauda

795

Navigia, ingenti merces impone carinae.

Majus onus lucrum majori fœnore lucro

Adjiciet, rapido abstineant si turbine venti.

Jamque adeo, versa in pejus si mente, per undas

Tendere mercator properas alienaque speras

800

Reddere solarique famem, te certa docebo

Tempora, queis resoni vastum maris aequor arandum,

Nautica inexperto quamvis mihi gloria desit.

Namque ego non umquam transmisi caerula navi,

Carbasa in Euboeam nisi quando ex Aulide solvi,

805

Graecia ubi quondam detenta furentibus austris,

Militiae

erat? Ceterum alii alia de emigratione
Dii patris Hesiodi; quidam debitum,
quidam caedem caussantur.

790 *Exigua vero &c.* Ascra vicus
Boeotiae in ipso monte Helicone, qui
quum immineat Ascrae ita, ut hyeme
non a solis calore tepefiat, contraque
aestate maximos colligat reflectatque ca-
lores, quemadmodum habemus ab eo-
rum locorum peritis, nil mirum toto
anno habitam esse incolis Ascram in-
commodam. An etiam dictum id a
poëta irato propter injuriam aliquam
ab Ascraeis acceptam? certe poëtae
omnes patriam laudant. Vide gramma-
ticos veteres, & Pausaniam in primis,
qui Ascrae situm conditoresque memorat.

795... *non grandia lauda &c.* Vir-
gilius contra dixit: *laudato ingentia-
tura, exiguum colito.* uterque jure in

sua re, uti patet.

799 *Jamque adeo versa in pejus &c.*
Hesiodus heic manifeste agriculturam
mercaturae praeferre videtur; multoque
esse praestantiorē & securiorē agro-
rum cultum nemo sanus negabit, quam-
vis fortasse citius ad opes maximas
mercaturam exercendo perveniantur.

805 *Carbasa in Euboeam &c.* Euboea
continenti vicina: Aulidis vero portus
celeberrimus apud poëtas propter ex-
peditionem Graecorum ad Trojanum
bellum, & Iphigeniae Agamemnonis
filiae sacrificium. Vide Euripidem in
hujus nominis tragoedia. Notissimi &
illi versus Lucretiani:

*Aulide quo pacto triviae virginis aram
Iphianassai turparunt sanguine foede
Ductores Danaum delecti, prima viro-
rum &c.*

Militiae Argivae robur , late undique magnum
Venturum excidio Trojae collegerat agmen .

Amphidamantis ego ad certamina clara profectus 810

Egregii , undisonam trajeci in Chalcida ; nati
Multa ubi magnanimi posuerunt praemia pugnae ;
Meque adeo dulci victorem carmine vidit

Auratum tripodem ferre admirata juvenus ,
Quem rediens sacrum musis Helicone dicavi , 815

Qua me sede prius docuerunt carminis artem .
Tantum ego tum naves expertus : nec tamen alti
Ipse Jovis metuum latitantem pandere mentem ,
Dulcia Pierides mihi quando carmina donant .

Quinquaginta dies , postquam sol aureus axe 820

810 *Amphidamantis ego &c.* Hic Amphidamas erat Chalcidis rex in Euboea ; quumque in bello navali Eretrien-
sum occidisset , ejusdem filii maximo
apparatu funus celebrarunt variis pro-
polititis certaminibus de more ludisque .
Hesiodus vicit cantu , praemiumque vi-
ctoriae tripodem , quem redux in pa-
triam musis ille heliconiadicibus dica-
vit , retulit . Si esset inscriptioni cre-
dendum , quam inter alios profert Dion
Chrysost. orat. 11. de Regno , non du-
bium foret , quin divinus fuerit Home-
rus ab eo victus . Sed totum hoc cum
Homero certamen inter fabulas aman-
dandum , ut jamdiu viri doctissimi ob-
servarunt , quamquam & versus profe-
rantur & ab Homero & ab Hesiodo
tum recitati , & Panides qui erat Chal-
cidis rex , hujus concertationis judex
memoretur , de quo proverbium etiam
παιδὲς κρίνει , quod solet in eos jactari ,
qui minus sapienter judicant . Quid ? ut
alia omittam , tantumne laudis gloriae-
que contemptorem Hesiodum fuisse ar-
bitrabimur , ut aemuli a se victi nomen
fama per totam Graeciam celebratissi-
mum hoc loco reticuisset modestia vi-
delicet impeditus ? Minime sane . At

vixerene eodem tempore Homerus &
Hesiodus ? Certant scriptores , & adhuc
sub judice lis est , quam fortasse di-
rimet Aloysius Lantius in suis eruditis-
simis , quas jamdiu parat in hunc poë-
tam , disquisitionibus . Quidam poste-
riorem Homero Hesiodum faciunt , qui-
dam , supparem , quidam etiam anterior-
em statuunt , quorum mihi placet sen-
tentia . Si enim quo quisque simplici-
ori scribendi genere , nativoque colore quo-
dam , illo quidem purissimo ac minime
fucato , crebrioribusque apologis prover-
biisque delectatus est , eo antiquior
poëta existimandus , plane vetustior Ho-
mero mihi Hesiodus habebitur . Vide
epist. doctiss. Com. Carlii ad italicam
suam Theogoniae versionem .

816 *Qua me sede prius &c.* Vide an
id contrarium iis , quae in principio
Theogoniae de se ipso narrat poëta .

818 *Ipse Jovis metuum &c.* Omnis a
Jove musisque scientia . Itaque recte
dicit Hesiodus , quamvis experientia na-
vigandi careat , tamen se posse de arte
navigandi bene disserere a musis edo-
ctum .

820 *Quinquaginta dies &c.* Clericus
suspiciatur heic omisso esse a librariis

Vertit equos, progressa ad finem aestate laborum,
 Apti iter ad pelagi mortalibus. haud tibi navem
 Fregerit, aut focios demersos hauserit unda,
 Ni ferus exitium, terram qui concutit omnem,
 Neptunus meditetur, & acrior ira Tonantis, 825
 Quos penes imperium est & iniquae fortis & aequae.
 Tunc faciles auras, tunc & tranquilla per alta
 Ridet laeta quies; ventis tunc fretus in aequor
 Solve ratem, cunctis intus tibi rite locatis.
 Quamprimum vero festina invisere sedes, 830
 Nec Bacchi expecta lentus nova dona, nec udum
 Autumnum, properamve hyemem, neu flamina divi
 Saeva noti, qui turbat aquas maris usque nigranti
 Imbre per autumnum gravidus. furit aspera ponti
 Tempestas excita, & inhorruit unda sub illo. 835
 Vernum iter est aliud, quum primum garrula cornix
 Quanta premit sicca pedibus vestigia arena
 Incedens, folia aspicias pubescere tanta
 Frondifera e ficu. tum pervius aequore cursus
 Scilicet, ast illum nullus persuadeat auctor; 840
 Namque animo haud placitus: quod capto & tempore tantum
 Invadenda via est, & crebro obnoxia damno.
 Id quoque non hominum renuat genus, unaque stultis

duos versus jam ab antiquis temporibus eo facilius quo per idem verbum incipiebant. Sibi enim persuadere non potest, tam fuisse Hesiodum rei nauticae imperitum, ut omnem navigationem coercuisset intra quinquaginta dies, quorum initium sumatur ab aestivo solstitio, quum praesertim ante id solstitium per totidem dies non nimis tuto navigari omnes norint, nec ipse potuerit Hesiodus ignorare mari finitimus. Quamobrem ita supplet.

Ηματα πενήκοντα πρό ηελίου τροπῶν
 Αἰσφαλῶς γλαυκὴν ἔργασθαι, ἀντάρ ἑπτα
 Ηματα πενήκοντα δεῖ.

ut est deinde in textu. Qui versus si adessent, ita essent a me latine reddendi:

Quinquaginta dies, prius altum Phoebus olympum

Quam terigit, glaucum mare tutum; aliique sequentes

Quinquaginta, alio postquam sublimis ab axe

Vertit equos &c.

Sed nihil muto, quamvis sciam hujusmodi omissiones a librariis plerasque factas, Hesiodumque in primis foede corruptum ac depravatum.

Est anima illa avido quaesita pecunia corde,
 Sit miserum quamvis in fluctu occumbere. sed tu 845
 Haec tecum mea dicta iterumque iterumque volutans
 Omnia, consiliis adhibe melioribus aures.

Haud quantum est tibi cumque; carinae crede: relinque
 Plura domi, imposita contentus parte minori,
 Triste etenim tumidis in fluctibus omnia cogi 850
 Perdere. triste etiam, si quando pondere grandi
 Imposito plaustris, curvatum fregeris axem,
 Atque onera intereant. medium re cautus in omni,
 Quidquid erit, serva; semper fert optima tempus.

Accipe & haec monitus vitae praecepta beatæ 855
 Post maris insidias. thalamo tibi jungere praestet
 Tum sociam maturo, aetas quum certa nec annis
 Ter denis aberit multo minor illa, nec ipsos
 Multum adeo superans excefferit: optima iusto
 Conjugio haec aetas. quarto pubescat in anno. 860
 Post decimum mulier, nubat dein grandior uno.

844 *Est anima illa avido &c.* Pecuniam avaris dominari, ante virtutem esse, reginam haberi, & similia passim apud scriptores invenias: ipsam vero esse animam, elegantissime dictum a solo, quod sciam, Hesiodo.

853 *Atque onera intereant &c.* Displicet Clerico το ἀμαρτυροῦν, quod est proprie obscurantur, vertere intereant, malletque dicere corrumpantur. Sed non persuades: itaque nihil de vocula sollicitor.

853 .. *medium re cautus &c.* Quamquam *μέτρητα πλοῦτος* dictum puet Hein-
 sius heic de tempore tantum opportuno ad navigandum; ego tamen generatini hoc praeceptum accipiendum duco, praesertim quum poeta proxime vetuerit & navim plus aequo onerare, & nihil domi relinquere & similia, quae sunt omnia damnis periculisque obno-

xia maximis, si fiant.

855 *Accipe & haec &c.* Hunc ego versiculum addendum putavi, ne ullo sine nexu transitus fieret a rebus nauticis ad res diversissimas. Latinorum poetarum minor, quam Graecorum libertas aut potius quaedam aulacia, quae subito in ea, quae dicenda sunt, insiliunt. Pindarus imprimis hujusmodi est, ideoque obscurior vulgo habitus.

856 ... *thalamo tibi jungere &c.* Absolutis breviter quae ad navigationem pertinere videbantur, iterum ad praecepta moralia delabatur poeta, quae non agricolis solum, sed omni hominum generi sunt accommodata, incipitque a statuenda idonea ad matrimonium aetate, quam annorum triginta in homine requirit, annorum quindecim in muliere.

Virgo autem placeat non ante experta hymenaeos
 Connubio socianda tibi, quae vivere castis
 Moribus assuescat. praesertim delige, tectis
 Quae vicina tuis habitat, prius omnia rite
 Disquirens, circum ne quid vicinia misset.
 Nil certe melius digna vir conjuge terris
 Possidet, indigna nil durius. effuge menſas
 Quae sequitur; frustra facibus sine fortia torret
 Membra viri, traditque citae defessa senectae.

865

870

Usque deos colito veritus, fratrique sodalem
 Haud facito aequalem. quod si vel feceris, illum
 Ne prior afficias damno, cave, neve laceſſas.
 Gratia mendacis linguae sit nulla: loquutus
 Quod si quis fuerit quid laevum aut fecerit idem,
 Bis tantum punire juvet. sin rursus amatam
 Poscat amicitiam, cupiatque rependere poenas,
 Suscipe. namque alias alium vir reddit amicum
 Infelix; numquam mentem color arguat oris.

875

867 *Nil certe melius &c.* Hinc illud
 Somonidis apud Clementem Alexandr.
 Strom. lib. VI.

Γυναικὸς ὕδιν χρῆμα ἀνὴρ ληΐεται
 Ἐδλὺς ἀμωπον, ὕδιν ῥ' ἴγιον κακῆς &c.
 passim etiam apud alios similia.

868 . . . *menſas quae sequitur &c.*
 Turpe habebatur apud Graecos, uti &
 nunc apud orientales omnes, si convi-
 viis mulieres interessent; nec in alio-
 rum domos, nisi propinquissimorum,
 ducebantur. Quae contra faciebant,
 eae putabantur inhonestae. Lege Corn.
 Nepotem in Proaemio.

869 . . . *frustra facibus sine &c.* Sus-
 picor dictum de impotenti mulieris im-
 pudicae complexu, quae sine facibus
 idest sine fructu hominem fatigat. Ni-
 hil melius invenio.

871 *Usque deos colito &c.* Diis re-
 verentiam adhibendam, amicitias non

temere faciendas, factas autem, ser-
 vandae praecipit: multas enim ob caus-
 sas nocent, si dirimantur.

875 *Quod si quis fuerit &c.* Id non
 placet: meliora illa, quae de amicitia
 & auctor Pythagoraeorum versuum &
 M. Tullius docuerunt, quorum alter
 inquit, non esse odio habendum ami-
 cum propter exiguum peccatum; alter
 vero, quae tolerabilia erunt, ferenda
 esse; & hunc honorem veteri amicitiae
 tribui vult, ut is in culpa sit, qui fa-
 ciat, non qui patiatur injuriam. Isti
 recte quidem; nisi forte & Hesiodus
 benigniorem quamdam mereatur inter-
 pretationem.

878 . . . *namque alias &c.* Haec non
 referenda ad superiora dicit Guetus, sed
 ad sequentia. Non video qua ratione.
 nam quod sequitur: *numquam mentem
 color arguat oris* seu quocumque modo

Non multum indulge hospitibus, nec nullius hospes
 Esse velis: pariterque malo comes ire recusa,
 Jurgatorque bonis dici. noningere cuiquam
 Pauperiem coram memorans, aut tristitia damna
 Objice ludificans: etiam haec sunt munera divum.
 Optimus est homini thesaurus lingua, sed illa 885
 Parca; nihilque, modum si servet, gratius ore.
 Si male quid dicas, majora audire coactus
 Irascere cito. numquam morosus amicos
 Convivas inter multos conviva reposce,
 Quod pretium fors cuique dedit; nam gratia contra 890
 Plurima continget, jacturaque parva putanda.
 Mane Jovi libans nigrantia vina, caveto
 Illotis libes manibus; nullique deorum
 Id facies: neque enim tum vota audire precantum
 Ulla, sed irati potius contemnere fuerunt. 895
 Spernere quis tentet solem? conversus ad illum,
 Seu petat occasum fugiens, seu surgat in ortu,
 Erectus ne minge. nefas, medioque viarum

graeca interpretentur, semper obscurum erit ac dubium, dictumne id de dissimulatione, an de falsa amicitia &c.

880 *Non multum indulge &c.* idest ne nimius sis. haec autem digna, quae etiam in hac morum optimorum luce initemur.

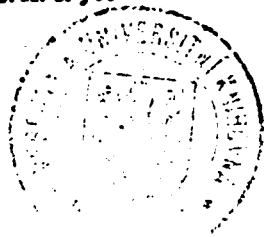
884 *Objice ludificans &c.* Sapienter. Nam quid amarulentius esse possit quam joculari in aliorum miseriam? Sapienter etiam quod sequitur de lingua. Nam qui multum loquitur, fieri non potest, ut semper optime loquatur.

890 *Quod pretium fors cuique &c.* De symbolis poeta loquitur non importune exigendis. Id enim vehementer inurbanum.

892 *Mane Jovi &c.* Diis caste sacrificandum: hinc illae veterum frequentissimae ablutiones apud Homerum &

Virgilium. Illotis autem manibus etiam in proverbium abiit in eos dici solitum, qui aut imparati aliquid facere aggrediuntur, aut ejus rei quam suscipere volunt, omnino ignari sunt.

896 *Spernere quis tentet solem &c.* Haec paucula verba a me addita, ut latina clarior fiat sententia. An hoc proverbium in eos, qui quum nulla in re praestant, potentioribus nobilioribusque non dubitant obrectare; an quaedam potius superstitio? Certe Claud. Salmasius male intellexit hunc locum, atque idcirco a Petavio castigatus est. Sed heic diutius immorari non operae pretium mihi videtur. Itaque alios si placet interpretes adito, multumque cujusdam eruditionis videlicet reconditae referes perfecta parte I. lib. II. c. 56. Hieroz. Samuelis Boscharti.

Progrediens , extraque viam si feceris , ipsa
 Nudatus vel nocte artus : nox ipsa deorum est . 900
 Id facit aut residens , cui prudens pectore virtus ,
 Parte in secreta , aut succedens undique septae
 Parietibus caulae . nec , si fors turpia passus ,
 Detege foedatos immundi corporis artus
 Ante focum ; nec item rediens a funere tristi , 905
 Sed potius divum a dapibus , tibi germina prolis
 Certa para thalami ingressus penetrale repostum .
 Jam fluvios non ante gradu transire perennes
 Auferis , ad sacri quam versus numina fontis
 Laveris irrigua palmas in fluminis unda . 910
 Quippe aliter si rore manus contemseris hausto
 Spargere , di poenas irati & dira parabunt
 Supplicia illoto feros ventura per annos .
 Nec siccum a viridi sollempni in honore deorum
 Nigranti refeca ferro conversus ad ungues ; 915
 Nec calices umquam crateri impone bibentum ,
 Exitiale subest nam fatum : ubi condere tecta
 Coeperis alta , cave imperfecta relinquo ,
 Ne residens crocitet deserto in culmine cornix .
 Nondum lustratis epulas qui raptat ab ollis , 920

905 *Ante focum &c.* Nam apud hunc erant dii Penates , focusque , ut ait Proclus , habebatur tamquam ara domestica , in qua fiebant libationes .

906 *Sed potius divum &c.* Male omnium erat liberis operam dare post funus ; faustum post aliquid laetum . Sed haec & quae sequuntur plena superstitionis .

908 *Jam fluvios &c.* Et ipsi erant sacri , & numen habere credebantur : idcirco iisdem supplicandum iter facienti , ut bene fausteque omnia procedant .

914 *Nec siccum a viridi &c.* Reddere hunc volui versum ipsa usus Hesiodi metaphora ; addidi autem *conversus ad*

ungues , ut esset minus obscura . Ceterum non modo id in convivio sollempni deorum nullo pacto faciendum , sed ne in familiari quidem mensa inter cognatos aut amicos .

916 *Nec calices umquam &c.* Si haec ad urbanitatem referantur , fortasse toleranda sint ; sed quum ad religionem spectare videantur , anili superstitione digna sunt . Multum quidem laborat Proclus , sed frustra , ut aliquam commodam afferat explicationem . Animadvertente etiam ollas & cetera vasa , quibus utebantur huiusmodi homines , lustrari solita .

Ereptasque vorat; quique undas haurit ab ipsis
 Loturus sese, ciet ipsi haud lenia damna.
 Ne puer annorum bis sex tibi forte sepulcris,
 Quae vetitum movisse loco vel tangere cuiquam,
 Assideat, neque enim fas est. id reddit inertem 925
 Nempe virum: pariterque nocet, duodena volutae
 Tempora si lunae primo compleverit aevo.
 Femineo in folio ne tingite corpora lymphis
 Vestra mares; nam deinde gravis vos poena sequetur.
 Obvius accensas ubi sacra ardere per aras 930
 Videris, arcanos metuas reprehendere ritus;
 Haec etiam indignans odit deus. aequor in altum
 Seu properet fluvius, seu fons argenteus undis
 Murmuret, ingrato foedare ah parce veneno

923 *Ne puer annorum &c.* Proclus τὰ ἀνύστα interpretatur sepulcra, quae movere nefas erat. Hunc ego sequutus sum haud ignarus eodem jure posse, ut ait Clericus, terminos significare. Hac de re plura, quam oportebat, veteres Scholiastae. Heinsius autem sus deque vertit hos versus: corruptos enim esse & male dispositos arbitratur, Itaque sic interpungit: neque super immobilibus locato (non enim bonum est) neque muliebri lavacro corpus purgare puerum sinas duodecennem, quia masculos enervat, neque duodecim mensium: nocet & illud aequali modo viro: dura enim suo tempore & hanc rem sequitur poena &c. Quorsum haec vulgatae lectionis tanta turbatio? ut probabilior clariorque eniteat sententia. Atqui profecto, quidquid affertur de balneis in Atheniensium institutione, eodem modo & obscura est & inanis, cujus numquam certa reddi poterit ratio, nisi ad meram superstitionem confugas. Tam enim est insulsum ac ridiculum praecipere non deponendos sepulcris pueros duodecennes & duodecim mensium,

quam in hac omnino aetate non lavandos in muliebri balneo. Igitur nihil mutandum cenfeo.

928 *Femineo in folio &c.* Hoc praecceptum vixit fortasse apud Graecos Hesiodi tempore: nam Clemens Alex., contrarium in ususuisse postea docet, exprobratque Paedag. lib. III. c. 5. inquit: *Licet autem aliis volentibus, quae domi sunt inclusae, nudas videre in balneis; hic enim se exuere spectatoribus tamquam corporum cauponibus non erubescunt. Sed Hesiodus quidem corpus femineo non exhilarare lavacro suadet. Viris autem & feminis communia aperta sunt balnea &c.* sic ille, ubi etiam videtur receptae favere lectioni, quum nullam puerorum duodecennium aut unius anniculi, sed virorum mentionem faciat.

933 *Seu properet fluvius &c.* Proclus ait, Plutarchum hosce versus delendos censuisse. Atqui fortasse saniores, quam alii multi, quum possit aliqua probabilis afferri causa, cur id faciendum vetet poeta, praesertim si fluvii sint aut fontes, ubi incolae aquantur.

Hac satus aurato cinctus latus ense decorum
 Latonae partu est. octavaque nonaque mensis
 Utraque crescentis fauste mortalibus apta.
 Sic quoque & undena, & veniens duodena putanda,
 Haec bona tondendis ovibus, flaventibus illa
 Frugibus aestivos per campos falce secandis. 955
 Sed melior duodena tamen: namque aëre pendens
 Stamina tum properat sublimis aranea ramis
 Tendere, tum magnos formica attollit acervos
 Haud hyemis frustra memor & praesaga futuri.
 Hac juvet ordiri telas, hac sedula virgo 960
 Coeptet opus. decimam post mensis tertia primum
 Quae venit orta, satis contraria. semina mitte
 Spargere: felices truncis sylvestribus illa
 Inferere utilius ramos; favet optima plantis.
 At decimam post sexta, ubi jam decrescere luna 965
 Incipit, arboribus laeva est; prolique virili
 Utilis. haud aequae teneras amat illa puellas;
 Gignendisque adversa micat, thalamoque jugandis.
 Haud quoque femineo generi bona prima creando
 Sexta oritur. molles illa felicius hoedos, 970

949... *Apollo hac satus &c.* Diogenes Laërt. in vita Platonis ait: nascitur Plato Thargelionis septimo, quo Delii natum Apollinem dicunt &c. Idcirco omnium mensium septimus dies Apollini sacer.

956... *namque aëre pendens &c.* Araneum in aëre suspensum nere filia ἄρατος in πλῆνι idest die pleno seu adulto, dicit poeta. Ego illud die adulto seu pleno omisi, quod satis intelligatur fieri id diebus aestivis, qui non dimidiati sed pleni dicebantur. Guieto est meridies quemadmodum & Scaligero. Sed quis dicat meridie tantum & araneos nere & formicas grana colligere? Ineptis non sunt ineptiae addendae: ab-

furdum satis, eo fieri haec potissimum die, affirmasse poetam.

960 *Hac juvet ordiri &c.* Hesychius dicit, ἱὸν vocare Graecos erecta illa ligna, quibus stamina intenduntur ad telam faciendam. Latinis est jugum, & Catoni tela jugalis. Itaque in ordienda tela oportet primum telae pedes erigere, & iis jugum imponere, quod Ovidio est, telam jugo jungere, Hesiodoque ἱὸν σπῆσθαι &c.

961... *decimam post mensis tertia &c.* Cur haec omnia, videat Hesiodus, & qui cum ipso velit desipere.

969... *prima creando sexta oritur &c.* Idest sexta dies primae decadis seu mensis ἱεραίου.

Lanigerosque ovium foetus castrabis, & altis
 Sepibus infixis circum stabula undique claudes.
 Haec eadem juvat usque mares, & jurgia gaudet
 Ingerere, & falsa mendacia fingere lingua,
 Molliaque, ac caeca melius latitantia nocte 975
 Verba loqui, lenes quando vocat hora susurros.
 Mensis at octava caprum tu luce, bovemque
 Castrato implentem magnis mugitibus auras:
 Praevalidis duodena est mulis aptior. illa
 Ante alias placeat, bis deno mensis in ortu 980
 Quae venit, ac pleno nitet orbe. aptissima prolem
 Ferre marem est, aequis naturae moribus aucta.
 Ipsa viris etiam decima utilis; utque puellis
 Post decimam quae quarta subit. tenerasque bidentes
 Flexipedesque boves, & dentibus aspera saevis 985
 Secla canum, mulosque hac luce audire vocantum
 Imperium, durumque pati tu coge laborem.
 At quartam mensis, vel desinit ille, vel orbem
 Ad medium properat, multa vigil arte caveto,
 Tristibus heu curis animos acrique dolore 990
 Ne crucies; sacra est. tibi vincla jugalia portans
 Servatis avibus de more, ubi quarta corusco
 Lux aderit caelo, subeat tua limina coniux.
 Sed fugito quintas; namque omnes omine tristi

976 ... *lenes quando &c.* *απολὺς τ' ἀπὸ τοῦ* ego intellexi juxta illud Horatii Flacci

Lenesque sub noctem susurri
Composita repetantur hora &c.
 Quae de quarta die dicuntur, aliter verti quam ceteri interpretes latini, optimam Graevii explicationem sequutus.

994 *Sed fugito quintas &c.* Virgilius in eandem rem habet: *quintam fuge; pallidus Orcus, Eumenidesque satae &c.* An & in Virgilio scribendum *Horcus*.

non Orcus, quemadmodum putat Clericus, & ego jam superius animadverti? Sane ita faciendum: nam Virgilius videtur habuisse prae oculis hunc Hesiodi locum, quum ea scriberet; & nullus poetarum Plutonem seu Orcum esse Eridis filium dixit & jurisjurandi praesidem. Itaque distinguenda ea nomina, Orcusque seu Pluto sine aspiratione scribendus, filius hic discordiae cum aspiratione.

Difficilesque gravesque. illis est fama catervas
 Eumenidum late terras errare per omnes,
 Suppliciisque agitare homines immitibus Horci,
 Quod mala perjuris genuit Discordia monstrum.
 Septima post decimam Cereri favet: area fruges
 Ventilet ad zephyrum. versas, & montibus altis 1000
 Robora dejiciat ferrum, quaeque apta cubili,
 Quaeque olim valeant casus perferre marinos:
 Incipe sed quarta fragilem tibi condere cymbam.
 Nona autem decimam post lucem, ut pronus in aequor
 Phoebus vergit equis, melior. sed nona priores 1005
 Ante decem, aequa homini, nullique obnoxia fraudi,
 Vel tegere arboribus campos, vel certa parare
 Germina si placeat: non votis obstitit unquam.
 At pauci norunt, decimam post tertia quantis 1010
 Sese muneribus jactet, quae commodâ portet,
 Optima, seu caesis intexere dolia lignis,
 Seu juga jumentis, bobusque imponere coeples,
 Atque alto celeres domitare in pulvere mannos.
 Hac etiam in pelagus nigram deducere pinum
 Luce juvat: pauci tamen illi fidere fuerunt, 1015
 Veracemve putant. decimam post solvere quarta
 Ora cadis praestat: lux omnes anteit illa
 Sacra deis. alii contra post denique lucem
 Vicenam id faciunt, roseo quum fulget Eoo
 Exoriens aurora: eadem nam vespere ab atro 1020
 Deterior nocuae mala femina colligit aurae.
 Scilicet hae superum dono mortalibus aegris
 Lucas fata ferunt: mediae sine sorte relictæ
 Nil possunt, aliisque aliam vir tollere certat

1004 *Nona autem &c.* Adverte, non solum dies omnes non esse aequè felices, sed eodè etiam dies alios post

meridiem feliciores alios manere. Quo quid ridiculum magis?

Laudibus; at pauci causas deprendere norunt: 1025

Saepe eadem mater lux est eademque noverca.

Illum ego felicem fortunatumque putarim

Ante alios unum, qui rite haec omnia prudens

Et sciat & fervet dis carus; certaqué captans

Auguria e caelo, male noxia crimina vitet. 1030

1026 *Saepe eadem mater &c.* En uno pene versiculo aut destructam omnem de fastis diebus, ac nefastis doctrinam, aut inutilem eorumdum dierum observationem redditam. Recte igitur Heraclitus reprehenderat Hesiodum, inanes huiusmodi fabellas merasque nugas, ut sapientior caeteris hominibus videretur, voluisse populo tamquam res alicujus momenti venditare. Apparet etiam Plutarchum, in quodam commentario ad hoc ipsum poetae carmen, egisse de

hac controversia, utrum scilicet alii sint habendi dies fausti, alii vero infauti; in vitaeque Camilli ostendit iisdem diebus & laeta saepe & adversa contigisse.

1029 *Et sciat & fervet &c.* Optima sententia, si a vano deorum cultu ac superstitione ad veram sanctamque religionem transferatur: pietas enim si negligatur ut est infortuniorum causa, ita si diligenter excolatur, maximae certaeque felicitatis origo est.

SCUTUM HERCULIS.

1110 1111 1112

AD LECTOREM

*De hoc altero Hesiodi poëmate
quod Scutum Herculis
inscribitur.*

CONSTAT quidem, ait Clericus, hoc poëma esse ἀξιφαλον, quomodocumque primam voculam legamus; sed quaenam desint & quam multa minime constat. Docet nos Hesiodus ipse duobus ultimis Theogoniae versibus, se scripsisse de altero illo Heroum genere, qui a diis ex mulieribus geniti credebantur; ejusque operis non raro meminerunt veteres, ut vel ex fragmentis liquet. Horum autem heroum quum longe praestantissimus esset Hercules, non absurde forte quis conjecerit hoc poëma, cujus maxima parte describitur Clypeus Herculis, esse majoris illius ἀποσπασμάτιον; quod tamen fragmentum, quasi opusculum distinctum ab eo quod dixi, ad nos pervenit. Certe tria potissimum poëmata Hesiodi solent memorari, inter quae Heroogonia recensetur, non Scutum. Maximus Tyrius differt. XVI. haec habet: *Hesiodus quidem seorsim Heroum, a mulieribus initio factò, recensuit genera, & ex quam quisque natus fuerit. Seorsim vero poëmate descripta ab illo est Theologia una cum Theogonia. Seorsim denique vitam juvant opera quae facienda; & dies quibus facienda.* Haëtenus Clericus, amice Lector, cujus verba exscribenda putavi: eadem fere reliqui omnes interpretes habent, ex quibus etiam nonnulli dubitarunt,

utrum esset Hesiodi, an alterius antiqui scriptoris hoc poema. Sed ego omissa hujusmodi controversia, quae certo dirimi dissolvique nequit, ad meam venio interpretationem. Haud primum nunc latinis versibus a me redditum hoc poema in lucem prodit: aliquot jam elapsi sunt anni, ex quo Senis in Etruria vulgatum est, ut antequam Odyssaeam in manus hominum emitterem, haberetur aliquod meae rationis interpretandi exprimendique Graeca latinis carminibus specimen, ac veluti tentamen. Integrum tunc imprimendum, prout exstat nimirum in Hesiodi editionibus, curavi, inscripsi quoque Alfonso Marsilio doctissimo viro mihi quoque amicissimo. Nunc autem mutato consilio, priores versus quinquaginta septem, qui ad Alcmenam Jovisque & Amphitryonis cum eadem congressu pertinent, relinquendos duxi; multoque satius incipiendum esse arbitratus sum ab iis versibus, quibus narrat poeta Herculem, quum ab eodem Cycnus esset visus in loco Apollinis, sese ad pugnam parasse. Sic enim duo consequutus esse videor, ut relictis prioribus illis versibus & integrum legentibus appareret poema, & commodius haberet initium. Ego quidem jamdiu in ea sum opinione, eodem modo nimirum fuisse hanc Heroogoniae partem dictam Scutum Herculis, quemadmodum Iliadis pars illa, quae graecarum navium enumerationem habet, est appellata Boëotia. Partem hanc esse novimus Iliadis, quod maximo musarum bono tota superest legiturque Ilias; Heroogonia Hesiodi seu aliud hujusmodi carmen, cujus erat pars pugna Herculis cum Cycno, quum injuria temporum perierit, fragmentum quod superfuit, Scutum Herculis

Herculis inscriptum fuit. Ceterum ne & priores versus, quos refecandos putavi, desideres, heic subijciam, quales in Senensi exstant editione.

*Qualis agenoreas patria procul urbe relicta
Amphitryona sequens Thebarum venit ad arces
Egregii Alcmene clarum genus Electryonis;
Femineo quae pulcra choro praestabat in omni
Ore habituque? olli mortali sanguine nulla
Ingenii laudes poterat contendere virgo,
Spirabatque nigris oculis nigroque capillo
Tale decus, spirat paphio quale aurea luco
Ipsa suos Cytherea adiens quum visit amores.
Atque eadem, quanto non arserat ulla priorum,
Sollicito cari flagrabat conjugis igne,
Ille licet miserae stravisset funere patrem
Irasceus in caede boum. quo tempore supplex
Finibus e patriis Cadmaeam venit ad urbem
Hospitio exceptus pulcra cum virgine, ubi aegram
Duxit acidaliae Veneris sine munere vitam
Amphitryon. neque enim carum fas ante cubile
Scandere erat, geminos nymphae quam maximus ultor
Placasset bello fratres, ferroque superbas
Teleboum Taphiumque arces vastasset adortus.*

*Sic animo fixum: promissi numina testes
Adfuerant, quorum veritus contemnere numen
Maturabat opus, quod Jupiter ipse probarat.
Ergo illum studio pugnae succensa iuventus
Omnis equum domitrix sequitur Boeotia, & omnes
Certatim Locrique viro se adungere gaudent
Phocensesque una: tantas dux ipse catervas*

Laetus agit, mediisque ardens exsultat in armis.

*At pater ille hominum divumque aeterna potestas
Secum aliam tacito volvit sub pectore curam,
Progeniemque parat, possit quae vincere Martem.
Id meditans celansque dolos discedit olympo,
Furtaque nocturnus veneris molitur. ad altum
Jamque Typhaonium, jam Phicion alite cursu
Celsus abit, residensque opera admiranda volutat.
Nec mora fit: captus nymphae Mideatidis igne
Concubuit furtim votoque potitus amato est,
Amphitryon qua nocte redux victricia bello
Arma domum referens devicto venit ab hoste.
Non famulos prius ille suos, non visere gaudet
Pastores, quam nota adeat penetralia nymphae:
Tantus amor cupido gliscit sub pectore regis!
Ac veluti saevo qui longi elapsus ab aestu
Convaluit morbi, captiva aut vincula fugit;
Sic alacer laetusque animi jam marte solutus
Intulit optato longum vestigia tecto
Amphitryon, fruiturque datis non ante hymenaeis
Idalium carpens florem, cythereia dona.*

*Jamque adeo magni revolutis mensibus orbis
Nympha simul furtim summo Jove plena, simulque
Egregio commixta viro duo germina partu
Edidit, haud uno prognatos robore fratres.
Deterior namque alter erat, qui sanguine cretus
Mortali; longe contra praestantior alter,
Magnanimusque, ingensque. tuo de semine Iphicleus
Prodiit, Amphitryon: dia Jovis editus alter
De stirpe Alcides heros, qui te quoque, Cycne*

Marte satum quondam crudeli caede peremit.

Viderat hunc Phoebi &c.

Tu ipse profecto his perlectis versibus consilium laudabis, opinor, meum, industriamque probabis. Quod si & placebit, ut hoc poëma imposterum non Scutum Herculis, sed Pugna Herculis cum Cycno inscribatur, minime pugnabo, immo potius libenter assentiar. Meo tamen arbitrio id facere non ausim: vereor enim antiquitatis auctoritatem. Itaque idem nomen fervetur, forma tantum mutetur. Haec habui, de quibus te admonerem, amice lector; tu me ama valeque.

SCUTUM HERCULIS.

77.

VIDERAT inventum Phoebi jaculantis opaco
 In nemore Alcides Cycnum cum Marte, coruscum
 Aere renidenti, jaſtantiſque ignea circum
 Fulgura ſublimi e curru. cavat ungula pulſu
 Quadrupedante ſolum, ſuperas it nimbus ad auras 5
 Pulveris excitus volucrum vi ſubter equorum,
 Stridentefque gemunt currus. jam gaudia Cycnum
 Sollicitant, magnique Jovis demittere letho
 Progeniem aurigamque ardet ſpe laetus, & armis
 Daedaleis multa victor cum laude potiri. 10
 At vota Arcitenens riſit ſperantis, & illi
 Obtulit indomiti ſaevus contra Herculis arma.
 Jamque omnis late lucus Pagafaeaque Phoebi
 Ara relucebat Cycni venientis ab aere,
 Jaſtabantque oculi flammae jubar acre. quis olli 15
 Obvius armato contra ſe impune tuliffet,
 Ni validus bello Alcides, Iolaus & acer,
 Queis invicti animi, fortique ingentia tergo
 Brachia, & indomitae ſtabant in corpore vires?
 Ac prior Alcides tum ſic affatus amicum eſt: 20
 O Iolae, mihi ante alios cariffime, magnos
 In ſuperos, alti premitur queis limen olympi,
 Peccavit pater Amphitryon, quum venit ad arces

2 In nemore &c. Hoc Apollinis nemus erat in agro Pagafaeo ad ſeptentrionem ſinus Pelafgici.

2... Cycnum &c. Heroem nempe ex muliere & deo Marte genitum, qui rapinis & caedibus in eos ſaeviebat, qui Apollini dona ferre per ea loca conſueverant.

17... Iolaus & acer &c. Iphicli filius,

& Herculis auriga hac in pugna.

23 Peccavit pater &c. Amphitryon occiſo Electryone exſul venit Thebas cum Alcmena: a qua urbe proſectus cum exercitu vicit Taphios & Teleboos. Quo tempore Jupiter concubuit cum Alcmena, Herculemque generavit. Idcirco Iphiclo fratre melior Hercules; ille Amphitryonis, hic Jovis filius.

Thebarum linquens Tirynthia moenia, postquam
 Irascens in caede bouum Electryona peremit, 25
 Atque adiit Creonta atque Eniochen formosam.
 A quibus hospitio exceptus, quae munera cumque
 Supplicibus fas jusque sinunt concedier ultro,
 Multa tulit, claroque super donatus honore
 Vixit ibi cara cum conjuge. mox ubi tempus 30
 Advenit, vitae in superas prodivimus auras
 Nec simili ingenio nec eodem robore creti
 Ipse paterque tuus, cui Juppiter abstulit omne
 Consilium. nam tecta procul patriamque relinquens
 Praetulit Euristhei ingratos celebrare penates. 35
 Infelix: post multa gemens veniamque precatus
 Oderat heu nullo crimen medicabile fletu.
 At me caelicolae duros voluere labores
 Ferre diu. sed nunc gnavus mihi dirige cursum
 Alipedum, laetamque tuo spem concipe corde. 40
 Ingredere, adversumque rotas age rectus in hostem
 Nil strepitum Martis veritus, qui turbidus ira
 Terrificis Phoebi lucum clangoribus implet:
 Sit validus licet ille, tamen defessus abibit.
 Dixerat: illi autem sic est auriga loquutus. 45
 O patruë, o quali te rex hominumque deumque,
 Neptunusque, altis summo qui praesidet aequus
 Imperio Thebis, voluere excellere laude?
 En etiam hunc ipsum mortalem acremque ferumque
 Adduxere tibi, claro ut potiare triumpho. 50

34 *Consilium &c.* Iis apud poëtas mens a Jove eripi dicitur, qui male aliquid aggrediuntur, ruuntque in exitium.

35 *Praetulis Euristhei &c.* Iphichus patria relicta domo ad Euristheum sese contulerat. Euristheus erat Peloponensi rex, Herculemque continuis certamini-

bus periculisque exponebat: illi enim heros invictissimus decepto Jove a Junonis fraudibus fervere ac parere coactus erat.

38 *At me caelicolae &c.* Juno, an potius Apollo, cui Cycnus invisus magnopere?

Quare agesis atque arma humeris citus indue : nulla
Sit mora , quin magno congressi cominus hosti
Pugnemus ; neque enim Martem Jovis inclyta proles ,
Non & Iphiclides metuit . vestigia retro
Spero equidem referet magni duo germina cernens
Alcidae , juvenes ambos , queis praelia dura
Grata magis resonant , aliis quam gaudia mensae .

55

Sic ille : Alcides placide subrisit amico
Gavisus sermone , iterumque haec impiger inquit .

O heros Iolae , Jovis cura ; aspera pugna
Haud procul est : novi expertus te robore firmo .
Nunc quoque sis memor ipse tui , nec Ariona nigrum
Lentus agas , fors quaque dabit se laeta , sequare .

60

Haec fatus , laevi inclusit furas orichalcho ,
Caelatoque humeris ingentibus induit auro
Insignem thoraca , olim Tritonia Pallas
Quem dederat Jove nata viro tutamen in armis ,
Praelia quum primum fatalia coepit obire .

65

Nec minus & ferro pectus circumdat , & alto
Suspendit pharetram tergo , volucresque sagittas
Exitium vocique simul vitaeque ferentes .
His acie in summa lacrymae , morsque insidet atra ,
In mediis rutilat laevis : pars ima nigrescit
Horrida fulmineae pulla Jovis alitis ala .

70

Corripit hinc hastam praefixam cuspide athena ,
Ingentemque quatit dextra : tum tempora circum
Terribilem cristis galeam signisque rigentem
Imponit , validum capitis munimen honesti .
Deinde capit clypei non enarrabilis orbem ,

75

62 . . . *nec Ariona nigrum* &c. Arion hic equus : porro usitatum equis nomina imponere , ut & canibus .

70 . . . *volucresque sagittas* &c. Animadvertite elegantissimam sagittarum descriptionem , quae , qua parte vulnus

infigunt , lacrymas ac mortem continere dicuntur ; mediae laevissimae sunt , qua nervo aptantur , pennis armatae sunt , ut directius tendant .

79 *Deinde capit clypei* &c. Jure sane Ioannes Diaconus jam adnotavit , hoc

Mirandum visu, nec ferro, aut arte domandum.

80

Nam tenui circum gypso sectoque elephanto

Electroque micans & multo fulgidus auro

Totus erat, cyano clarum variante nitorem.

In medio stat terror atrox mortalibus anguis

Torva tuens, oculisque vomens ardentibus ignem

85

Flammeus, ac dentes maculosis faucibus albos

Exertans. olli nigro suffusa veneno

Saeva fronte super volitat discordia, pugnas

Illa ciens hominum, cunctisque avertere mentem

Sueta, ausi Alcidem quicumque laceffere bello.

90

Horum animae nigri subierunt ostia Ditis

Tartareosque lacus jampridem; at corpora terram

Foeda super calidi putrescunt sideris aestu.

Adsunt Incurfusque Fugaeque Necesseque Tumultusque

Horribiles visu formae, Rabiesque Furorque

95

Impatiens animi. tum vulnere Parca recentem

Hunc tenet, huic instans vulnus crudele minatur,

Hunc letho domitum pedibus trahit: effera visu,

Sanguineaque humeros palla circumdata foedos

Infrendet stridore gravi, saevumque tuetur.

100

Adsunt bisfenique altis cervicibus hydri,

Hostibus

Herculis Scutum exhibere nobis totum terrarum orbem & quae in eodem sunt, pugnas nimirum, sollemnes hominum coetus, ludos, certamina, bella, urbiumque direptiones, morientiumque gemitus. Tum arantes ac metentes frugesque in aream congregantes, tum racemos secantes ac ferentes ad torcularia. Sunt & venatores, & leporem canes insequentes, & equi cursores, & adolescentes saltantes & canentes ad tibiam, & cetera huiusmodi quamplurima; quae omnia circum coronae in modum ambit oceanus. Non absimilis est illa apud Homerum in Iliade

de scuti Achillaei descriptio, multique versus iidem omnino sunt. Cur id acciderit, grammaticorum est diligentius inquirere, & an pseudo-Hesiodi sit hoc poema? Ceterum si quis erit, qui putet multo plura in hoc scuto congesta esse, quam quae ipsum scutum capere potuerit, is Popii animadversiones ad Scutum Achillis in Iliade adeat, videbitque solutam penitus, exhibita ibidem figurarum mensura, hanc omnem difficultatem.

94. *Adsunt Incurfusque &c.* Haec omnia quasi quaedam viva corpora videbantur: sua cuique facies constabat.

Hostibus Alcidae metus ingens, ore cientes
 Ingentem crepitum, quoties Tirynthius heros
 Pugnat. colubrum fascis lita corpora guttis
 Terga videbantur, malarumque ater hiatus. 105
 Non procul agrestumque suum atque armenta leonum
 Addidit Ignipotens. properant longo ordine turmae
 In se oculis conversae indignantesque; nec istae,
 Nec metuunt illae: cervix horrescit utrisque.
 Jamque leo cecidit magnus; duo corpora juxta 110
 Strata jacent apri fortes: cruor omnibus ater
 Volvitur e membris, jucunda leonibus esca.
 Hinc magis ardescunt ad pugnam, unaque feruntur
 Setigerique fues contra fulvique leones.
 Parte quoque in clypei Lapithum pugna aspera surgit 115
 Pirithoum circa, Caeneumque, Dryantaque regem,
 Opleaque, Exadiumque, Phalerumque, Prolochumque,
 Et Marte Ampycidem Mopsium genitore creatum,
 Atque parem superis Aegidem Thesea divis:
 Stant ex argento reges, arma aurea regum. 120
 At Lapithas contra Centauri in tela ruebant
 Magnanimum circa Petraeum, Arctumque, Huriumque,
 Asbolon & clarum auguriis, nigrumque Mimanta,
 Peucidasque duos Dryanum & fratrem Perimedem:
 Ipsi ex argento, aurata gravis abjete dextra est. 125
 Jamque ita nituntur membris, ut cominus ense
 Aeratisque putes inter se cernere telis.
 Hos inter tumidis spirantes naribus ignem
 Martis equos bijuges, ipsumque est cernere Martem
 Sanguineo armatum ferro, turmasque cientem 130

102... ore cientes &c. Fortasse horum serpentium ora atque dentes ita a Vulcano conflati erant, ut quocumque motu impellerentur, interque sese collisi resonarent.

115 Parte quoque in clypei &c. Cui

non nota Lapitharum Centaurorumque pugna? Utrique Thessaliae populi ferocissimi ac pugnacissimi; Centauri etiam equitandi peritissimi, unde partim equi partim homines ficti a fabulis.

Fulmineum. curru residens sublimis in alto
 Fertur; eum propius Terrorque Pavorque sequuti,
 Dira lues, ardent mediae se immittere pugnae.
 Juxta etiam Jove nata, velut si praelia coeptet,
 Cernitur insignis galea, protectaque pectus 135
 Aegide jam telum quassat, jam tendit in hostes.
 Altius hinc superum chorus est: quos inter Apollo
 Dulce sonat. divum domus est in vertice olympi,
 Totaque suaviloquae fremitu testudinis ardet.
 Pone forum, rerumque foro vis maxima prostat 140
 Caelicolum in ludis. similes modulantibus adstant
 Musae Pierides, & carmen hiare videntur.
 At subter portus facilis venientibus orbem
 Panditur in curvum nautis. liquido aere videres
 Undantes fluctus, mediisque in fluctibus albos 145
 Ludere delphinas variosque intexere cursus
 Hac illac. gemini patulis e naribus undas
 Efflant, ac mutis explent fera piscibus ora.
 Hi trepidant fugiuntque: uda piscator in acta
 Observat tacitus palantes, laxaque tendit 150
 Retia substratum pelagi jacturus in aequor.
 Praeterea Danaes proles fortissima Perseus
 Nec clypei tangens orbem pede, nec procul abstans

132 *Fertur; eum propius &c.* Et Homerus & Virgilius hos deo Marti comites adjungunt.

137 *Altius hinc superum &c.* Pulcherrima sane species, qua nobis Apollinis musarumque certamen in sollemni deorum coetu exhibetur. Sed aliquibus eruditis locus corruptus videtur, nec illud *πρὸ δ' ἄλλος ἀνείριστος* quid heic significet, satis constat. An *ἄλλος* pro *ἄλλος* legendum? Sed Clericus huic lectioni minime codices favere observat. Ego suspicor, eam posse intelligi vocem de praemiis a diis Apollini &

Musis pro cantu propositis.

143 *At subter portus &c.* Ingens quidem saltus, at pictoribus non inusitatus: qui pictores habent sane multa, quae in hoc poemate admirentur & imitentur.

152 *Praeterea Danaes &c.* Si quo in loco oportebat meminisse hoc Scutum fuisse opus Vulcani, certe id in hac Persei descriptione faciendum erat: nihil enim illo, ejusque statu magis admiratione dignum, ne dicam incredibile.

Emicat haud facilis dictu. nam Mulciber illum
 Fecerat haud usquam haerentem: volitantia pluma 155
 Versicolore gerit pedibus talaria in imis,
 Inclusumque nigra vagina sustinet ensen
 Demissum ex humeris. rapido volat ocyor euro
 Terrifico tectus dessectae Gorgonis ore
 Terga retro, quod pera obiens argentea totum 160
 Cingit, & ex auro dependens plurima firmat
 Fibula. Cimmeriae noctis caligine plena
 Orci cassis erat circum cava tempora regis.
 Ipse videbatur trepidans similisque paventi
 Tendere iter Perseus: magno namque impete pone 165
 Gorgones effusae instabant, dextramque cruentam
 Injicere ardebant. illis properantibus alto
 Cum strepitu clypeus viridi ex adamante fremebat
 Pulsus acuta sonans. simul ora attollere binos
 Implicitos zonis angues & lambere sese 170
 Adspiceres, presso simul acres stridere dente.
 Magnus at horrifco gliscebant vertice Phorci
 Natarum supra terror: quippe horrida saevit
 Pugna virum, tenduntque adversa in tela phalanges.
 A patria hi domibusque suis gnatisque repellunt 175
 Exitium; hi certant populando avertere praedas.
 Multi utrinque jacent; sed adhuc pars maxima telis
 Viva furit. pavidae stant matres turribus altis,
 Dilaniantque genas cum femineo ululatu,
 Spirantes, flentesque, opus admirabile visu. 180
 Nec non & senio longaue aetate parentes

166 *Gorgones effusae &c.* Stheno & Euryale post Perseum fugientem Sororis Medusae mortem ulturae ruebant. Certe haec pictura, non possis est; ita oculis omnia, ut Horatius ait, fidelibus subjecta sunt.

172 *Magnus at horrifco &c.* Supra

Gorgones acerrima pugna insculpta erat: ante urbem milites praeliabantur pro conjugibus natisque; matres e moenibus exitum praelii sollicitae despectabant, senesque diis preces ac vota offerebant pro incolumitate natorum.

Ibant conferti portis, infirmaque divis
 Alte extollebant pro caris brachia gnatis;
 Aspera quos agitat saevo fortuna periclo,
 Insequiturque furor Parcarum: has tegmine nigras 185
 Fecerat, & junctis stridentes dentibus. & jam
 Horribiles torvaeque oculis & sanguine sparsae
 Inter se pugnant, rabidaeque cadavera circum
 Quaeque inhiat fuso satiari prima cruore.
 Vulnere quem cernunt campo procumbere, aduncos 190
 Injiciunt ungues misero: subit ille nigrantem
 Cocytum circumque stygem volat umbra; sed atra
 Divae nocte fatae, postquam fera sanguine corda
 Explerunt, jaciunt post sese exsanguia membra,
 Versanturque inter caedes & vulnera rursus. 195
 Primae aderant Clotho & Lachesis: minor una duabus
 Atropos incedit; neque enim est dea corpore magno,
 Fortior ast aliis & multo grandior aevo est.
 Ergo omnes caedi videas instare, minantes
 Unguibus alternum longis manibusque cruentis 200
 Exitium fociis, ac se crudele tuentes.
 Tristitia infelix has juxta proxima stabat
 Horrentique fame pallens atque arida, foedum
 Crassa genu: infecti digitis informibus ungues,
 Naribus & mucor manabat teter, & atras 205
 Perque genas perque ora cruor se fusus agebat.
 Ipsa autem dentes haud ulli affabilis ore
 Exacuit stricto frendens, multoque superne
 Pulvere sordescit latos foedata per armos,

185 *Insequiturque furor Parcarum &c.*
 Parcae sanguinis effusi avidissimae semper inter caedes versantur. Earum praesides, nam multae sunt, Clotho, Lachesis & Atropos. Quae haec diversa fieri describuntur, non ab iisdem sed

a diversis fieri intelligenda.

202 *Tristitia infelix &c.* Bene post cruentam pugnam describitur tristitia; multi enim necesse est tristentur ac doleant. Porro quid tristius hac tristitia scribi aut etiam excogitari potuit?

Humidaque a fletu. non hinc procul urbis imago
 Turrigeræ sese attollit, cui postibus aureis
 Septem inerant portæ, portisque effusa juvenus
 Laeta indulgebat choreis. nova ducitur altis
 Sponsa rotis, late resonant loca Hymen Hymenæe,
 Semitaque ardenti collucet lumine tota 215
 Ordine fervorum longo. praeit inclyta forma
 Turba puellarum gaudens; quas pone sequutus
 It chorus aequalis juvenum, luditque sequendo
 Aut bifores inflans buxos, aut gutture molli
 Ingeminans carmen, cantantique adsonat echo. 220
 Jamque illae ad citharae sonitum, jam ducere coeptant
 Hi choreas, dulci resonat dum tibia cantu.
 Inde alii atque alii saliant, & carmina dicunt
 Alterni, ridentque hilares: urbs tota resultat
 Laetitia plausuque simul choreisque jocisque. 225
 Altera pars juvenum celsae sub moenibus urbis
 Exercetur equis, domitatque in pulvere currus.
 Pars etiam curvo terram proscindit aratro
 Insudans, tunicaeque alte succincta: stat agro
 Laeta seges, gravidisque horrens flavescit aristis. 230
 Hinc alii culmumque levem plenasque secabant
 Falcibus incurvis spicas, cerealia dona;
 Compositos alii instabant conferre maniplos,
 Area qua late feryet. vindemia labro

210 ... *non hinc procul urbis imago &c.*
 Cujus urbis? quae septem habebat portas. ergo Thebarum mentio fit.

214 *Sponsa rotis &c.* Sollemnis heic describitur pompa, qua sponsa ad sponsum apud Graecos deducebatur. Juvenes ac puellae in duos choros dividebantur, sponzorumque laudes alterno cantu celebrabant, saltabantque ad tibiam. Vide Theocritum in Helenae ac Menelai Epithalamio. Qui vero Echo

in sculptura resonabat, sane nequeo intelligere. Sed non unum hoc parum verisimile in hac descriptione, quamvis summa est in versibus venustas, quod satis erat poetæ placendi in primis studioso.

230 *Laeta seges &c.* Animadvertite quatuor anni partes heic eleganter descriptas per arationem, per messem, per vindemiam ac venationem.

Inde subit roseo spumans : hic falcibus uvas 235
 Pampinea de vite fecat, gerit ille racemos
 Plexis in calathis modo purpureos, modo canos,
 Nectare abundantes, foliisque recentibus auctos.
 Argento e niveo subnixa stat ardua vitis,
 Artis opus raræ, & foliis agitata tremiscens 240
 Ingenti juvenes umbra complectitur. horum
 Pars uvas pedibus calcat, laticemque Ilyæum
 Laeta haurire parat; pars & contendere pugnis
 Gaudet, & exercet luctam, sequiturve fugaces
 Venatu lepores. gemini fugientibus instant 245
 Ore canes, morfuque inhiant: hoc acrius illi
 Maurantque fugam trepidi atque evadere certant.
 Heic quoque in herbofo videas certamina campo
 Exercere equitum turmas: stant curribus altis
 Aurigæ, laxantque feris fluitantia lora 250
 Colla super; volucrum vis emicat excita equorum
 Lata per arva volans, sonat impete faginus axis.
 Necdum etiam magno laeti certamine metam
 Attigerunt, necdum cupidis victoria munus
 Annuit: ex auro tripodes stant præmia pugnae 255
 In medio, vivoque ardent velut igne corusci.
 Haec circum extremas clypei perlabitur oras
 Oceanus late effusus, strepitantque per ipsum
 Cycni exultantes inter se vocibus altis,
 Ludentesque unda in summa cum piscibus. illos 260

239 *Argento e niveo &c.* Quid hac vite formolius, quid magis affabre fictum? plena sane evidentiæ descriptio ita, ut oculis ipsis, tantum perfectis verbis, omnia mihi videre videar.

255... *ex auro tripodes &c.* Præmia certaminum ludorumque apud Græcos tripodes plerumque; quamvis & alia proponerentur victoribus. Vide Homerum ad Patrocli funus ab Achille cele-

bratum, & Virgilium ad Anchisæ exsequias ab Aenea instauratas.

257 *Haec circum &c.* Has omnes hæcæ descriptas tam multiplices variantesque figuras Oceanus coronæ in modum per summas clypei oras discurrens claudibat; & ne ipse etiam inornatus esset, Cycnos cum piscibus in eodem ludentes effinxerat Vulcanus.

Aspiceres vivos freta per tranquilla moveri,
Spectaculum Jove dignum ipso, cui Mulciber olim
Extuderat clypeum jussus, magnoque labore
Caclarat variis ingentem ex ordine formis.

Hunc satus Alcmena cepit, nec mole gravatur 265
Immani, sed utrinque agitans objectat, & altum
Insilit in currum, dio par fulguris igni.

Jamque levis graditur: bigis Iolaus iisdem
Adstat, & auratis currum moderatur habenis.
Queis dea caeruleo Tritonia lumine Pallas 270
Adstitit, incenditque animos his vocibus usa.

Salvete o Lyncei proles clarissima: vobis
Jupiter ille poli rector nunc sternere Cycnum,
Exuere & stratum fulgentibus adnuit armis.

Verum age tu memori, quod dicam, in mente repone, 275

Alcida: postquam Cycnum spoliaveris aura,
Intactum tellure sine ipsum atque arma jacere;
Namque aderit Mavors. tu qua se parte videndum
Objiciet clypei nudatus tegmine, in illum

Tende simul validis jaculatam viribus hastam, 280
Retrorsum simul ipse pedem refer: haud etenim fas
Aut arma eripere, aut bijugos abducere Martis.

Sic fata, insiliit curru: victoria divae
In manibus, sequitur multa quam gloria laude.

262 *Spectaculum Jove dignum &c.* Quid mirum, hunc fuisse clypeum tam affabre a Vulcano elaboratum, quum ab ipso Jove sic jussus erat?

265... *nec mole gravatur &c.* Recte quidem haec a poeta animadversa, ut ingens illa vis Herculis magis appareret.

272 *Salvete o Lyncei &c.* Abantis pater fuit Lynceus, Abas Acrisii, Acrisius Danaës, Danaë mater Persei, Perseus pater Alcaei, Alcaeus Amphitryo-

nis, Amphitryon vero Herculis & Iphicli, cujus filius Iolaus.

278... *tu qua se parte videndum &c.* Mars & Pallas ambo pugnarum praesides, sed plerumque adversi a poetis finguntur: ille enim furore, haec sapientia regitur. Porro sic eadem Dea & Diomedem in Iliade in Martem incitat.

283... *victoria divae &c.* Nam cui Pallas auxiliatur, victor evadat necesse est.

Tunc auriga Jovi carus clamore jugales 285
 Horrendo increpuit minitans. novere minantem
 Alipedes, rapiuntque rotas, celerantque per arva;
 Addit & ipsa citis magnas dea caerula vires
 Aegide concussa: pulsu gemit excita tellus.
 Contra autem flammae similis nimboque volucris 290
 Cycnus equum domitor pariter procedit, & olli
 It propior Mavors. diversa e parte ruentes
 Convenere ut equi, subitis hinnitibus aer
 Insonuit, circumque offensa remugit echo,
 Et Cycno prior Alcides ita voce profatus. 295
 Cycne, quid adverso contendis tramite currum
 Nos contra adfuetosque malo adfuetosque labori?
 Jam nunc in diversa rotas age dirige, & ista
 Cede via abscedens. Trachinem tendimus altam
 Ad magnum Ceyca, regit felicibus urbem 300
 Imperiis qui jam senior: scis ipse, neque ejus
 Gnata Themistonoe frustra tibi tradita conjux.
 Infelix! neque enim a saevo te funere Mavors,
 Credo equidem, eripiet, si congregiemur ad arma.
 Ille etiam nostri jam tunc est vulnera teli 305
 Expertus, mecum Pyliis quum turbidus oris
 Conferuit pugnam. ter nostra impulsus ab hasta
 Membra solo adlisset, clypeum male faucius. ictu
 At quarto insurgens totis ego viribus imum
 Transfodique femur, scutique obstacula rupi. 310
 Concidit

296 *Cycne, quid &c.* Initio alloquutionis conatur Hercules Cycnum a pugna deterrere, admonens se & Iolaum esse pugnis periculisque jamdiu adfuetos. Ex quo constat non venisse illuc Herculem data opera, ut eum occideret, sed potius ut cum Ceyce de injuriis a Cycno Apollini illatis conquereretur.

299... *Trachinem tendimus &c.* Urbs Thessaliae est Trachina non procul a sinu Maliaco. Itaque Hercules, ut jam animadvertit Clericus, ex regionibus Pelio Thessaliae monti subjectis ad Oceanum iter habebat.

300 *Ad magnum Ceyca &c.* Ceyx rex Trachines erat, pater Themistonoe, & Cycni socer.

Concidit, & multa jacuit resupinus arena
 Pulvere sordescens artus, irrisus & ipsis
 Caelicolis, mihi laude simul, spoliisque relictis.

Dixerat: at Cycnus nil verba minantia curans

Vertere nec bijugos, nec vult absistere calle.

315

Ergo desiliere altis e curribus ambo

Filius & magni Jovis & Mavortia proles,

Aurigaeque feros retro abduxere jugales;

Et graviter vi terra pedum tremefacta ruentum est.

Ceu quondam aërio montis quum vertice magnae

320

Disiliunt, aliaeque alias super impete rupes

Volvunturque ruuntque; tremit subjecta fragore

Sylva gravi, lateque immani robore quercus

Excisaeque alni & fractae ab radicibus imis

Procumbunt piceae, lapsu qua saxa feruntur

325

Praecipiti, plana donec tellure recumbant.

Sic illi inter se magno clangore ruebant

Ad pugnam, tantoque virum late omnis Iolcus;

Myrmidonumque arces, Heliceque, Anthaeaque, & Arne

Intremuit clamore. instant nec secius illi

330

Tollere congressi voces; tum parte serena

Jupiter intonuit magnum, guttasque cruentas

313... *spoliisque relictis &c.* Cur igitur supra Pallas dixit, nefas esse Martem spoliare? In Pylo fortasse licuit, hac in pugna non licet. Vide quid Plato dicat in lib. II. de Rep. de non recte mentientibus, ubi invehitur in Homerum & Hesiodum.

328... *late omnis Iolcus &c.* Urbes Theffaliae inter se vicinae, quarum Phthia Achillis patria ad trojanum bellum Myrmidonum ducis celeberrima. Absurdum videtur Clerico voce duorum virorum tot tractus terrarum personuisse. Atqui si id absurdum, pleraque & in Homero & in Virgilio ab-

surdissima; immo tota poësis absurda. Quid de Alecto illa Virgiliana tam longe personante?

332 *Jupiter intonuit &c.* In honorem Sarpedonis filii occisi a Patroclo fingit Homerus in Iliade sanguineas a Jove guttas demissas e caelo. Ergo prave Hesiodus fecit, qui ab eodem Jove, non a Marte Cycni patre, heic delapsas memorat. Darem quidem id Clerico, nisi optimo jure Hesiodo aliter facere licuisset. Homerus ob Sarpedonis occisi commiserationem sanguinis guttas demittere facit Jovem, Hesiodus in signum victoriae, quam ejus filius

Demisit gnato laetum certaminis omen .
 Nec mora : qualis aper gelidis in vallibus ille
 Horrificum exertans rictum ferus emicat acri 335
 Voce laceffit venantum , ac fertur in arma
 Obliquus , dentemque acuit ; tum spuma ruenti
 Volvitur os circum , inque oculis rubor igneus ardet ,
 Arreptaeque horrent fetae per colla per armos :
 Talis profiluit curru Jove natus in hostem . 340
 Tempus erat , reducis quo primum nigra cicada
 Nunciat aestatis longas messoribus horas ;
 Quae viridi residens arguta sub arboris umbra
 Vivit rore levi , nec dulcem effundere cessat
 Usque sonum , fervens quum corpora sirius urit ; 345
 Jamque etiam tenerae milio nascuntur aristae
 Luce sato aestiva , jam mutat acerba colorem
 Uva , dedit Bacchus quam praemia laeta laborum .
 Illa tempestate inierunt praelia , & arva
 Impleruntque metu late trepidoque tumultu . 350
 Namque , velut geminis quum cerva leonibus icta
 Concidit , in sese rabie vertuntur & ira
 Praecipites , gravibusque implent rugitibus auras :
 Aut etiam veluti gemini certamina rostris
 Vulturii sub celsae ineunt quum rupis hiatu 355
 Cerva pro pingui vel montivaga pro capra ,
 Quam juvenis fixit conspectam e rupe sagitta
 Eminus a nervo emissa ; diversa peragrat
 Ipse loca , ignarus qua parte sequatur ; at illi
 Collapsam videre , & pugnam iniere cruentam . 360
 Sic gemini heroes ibant in mutua damna .
 Primus ibi Cycnus cupiens prosternere telo
 Alciden , magnis jaculatus viribus hastam

Hercules erat de Cycno relaturus . An
 utrumque nequeunt illae sanguineae gut-
 tae significare ?

In clypeum intorsit; sed non perrumpere ferro
 Aes potuit, donum Vulcani. tum ferus hasta 365
 Insurgens contra Alcides jaculatur, & alte
 Cristatamque inter galeam clypeumque sub ipsa
 Transadigit nudum cervice, & vincula colli
 Nervum utrumque secat. vis toto e corpore cessit
 Magna viri; ramisque velut frondentibus arbos 370
 Alta cadit, percussa Jovis vel fulmine rupes,
 Sic cecidit; sonitumque gravem super arma dedere.
 Atque illum Alcides linquit tellure jacentem
 Opperiens Martem validum, servatque ruentem
 Saeva tuens oculis. praedam ceu nactus opimam 375
 Forte leo, postquam detraxit corpore pellem
 Unguibus atque animam rapuit citus, aspera corda
 Explet acerba tuens huc atque huc lumine glauco,
 Dimotaque humeros cauda ferit, & pede crebro
 Profubigit terram; non illi accedere quisquam 380
 Obvius irato, aut audet concurrere pugna.
 Sic tunc Alcides magna se suscitât ira
 Victor, & adversus Martem furit. ille dolore
 Venit inexplato praecordia faucius, & jam
 Saeva gravi motu invadit discordia utrumque. 385
 Ut quando celsi moles de culmine montis
 Praecipitans ruit acta diu, lateque fragorem
 Excitat immensum, si fors gravis incidat altum
 In collem, opposito fractus perit objice cursus:
 Ipsa immota manet, campoque infixâ resistit. 390
 Non alio fremitu Mayors veniebat in hostem

364... *sed non perrumpere &c.* Jam superius admonuerat Hesiodus, hunc Herculis clypeum nulla vi ferrove potuisse frangi; qualia sunt arma omnia, quae a Vulcano fiunt.

374 *Opperiens Martem &c.* Sic enim praeceperat Pallas, ne occupatum in

Cycno spoliando Mars aggrediretur.

376 *Forte leo &c.* Haec omnis similitudinum comparationumque coacervatio plane Homérica est. Ubi enim vatum ille maximus incalescit, frequentissimas adhibere solet similitudines, ac veluti coacervare.

Vociferans; non illum aliter Tirynthius heros
 Exceptit venientem imnotus. bellica virgo
 Aegida concutiens Marti sterit obvia, & ipsum
 Aspiciens torve sic est adfata furentem. 395

O cohibe indomitosque animos infractaque bello
 Brachia, Mars: neque enim tibi fas fatalibus armis
 Exuere Alcidem gnatum Jovis. ergo age pugna
 Cede procul, ne forte luas mihi sanguine poenas.

Haec ait: ille ardens animo parere recusat, 400
 Et fremitu magno flammantia tela coruscans
 Protinus Alcidem invadit, natique perempti
 Iratus pro cede aeratam conjicit hastam
 In clypeum adversi: Pallas venientis at ictum
 Avertit, jaculumque alto deflexit ab orbe. 405

Ille dolore furens educto protinus ense
 Irruit, Alcidemque petit. sed maximus heros
 Amphitryoniades surgentem cominus, orbe
 Sub clypei extremo, crudeli vulnere nudum
 In femore assequitur: clypei transverberat oras 410
 Hasta simul, fulva simul ipsum sternit arena.
 Continuo currumque agilem bijugosque volucres
 Adduxere olli famuli Terrorque Pavorque;
 Atque ubi sublimem curru imposuere, jugales
 Impulerunt loris, petiere & limen olympi. 415

At satus Alcmena, soboles & fortis Iphiclei
 Victores Cycno exuto spoliisque potiti

Longe abeunt; dumque alta petunt Trachinia cursu

396 *O cohibe &c.* Sic & apud Homerum saepe Martem verbis castigat Pallas; nec ille tamen sapientiori acquiescit, atque idcirco non semel multatus abiit.

412 *Continuo currumque agilem &c.* Aurigae Martis Terror & Pavor, quod hostibus injecti eisdem facile in fugam convertunt.

418... *dumque alta petunt Trachinia &c.* Herculem & Iolaum Trachiniam quidem divertisse dicit Hesiodus, non vero dicit Ceycem petisse; quare desinat mirari Clericus, quomodo Hercules occiso genero ad focerum ivisse ab Hesiodo fingatur. Quod si etiam ad Ceycem ivisse diceretur, honestam caedis excusationem Hercules habuisset;

Moenia, caeruleo Pallas circumdata nimbo

Aethera jam subiit, caeloque ingressa refedit.

420

Cycnum autem Ceyx, corpusque exsangue sepulcro

Reddidit, additis, late vicina colebant

Oppida finitimi quicumque & Iolcon & Anthen,

Myrmidonumque sacras arces, Arnenque, Helicenque

Turrigeras: excita hominum vis plurima venit

425

Dis superis cari gaudens Ceycis honore.

Sed molem illius tumulumque evertit Anaurus

Imbribus exundans brumali tempore: visum

Quippe ita Latonae gnato, cui munera Delphis

Saepius avertit rapiens, ipsosque ferentes

430

Jucundo vitae spoliavit lumine Cycnus.

quod & illatam vim propulsasset, & injurias a Cycno Apollini illatas suadente Pallade vindicasset.

421 *Cycnum autem &c.* Sepulcrum exsequiaeque Cycno hominum concursu maximo a Ceyce adornantur.

424 *Myrmidonumque &c.* Nomina urbium paullo immutata ab iis, quarum superius poeta meminit.

426 ... *cari gaudens Ceycis honore &c.* Ideo credo haec apposita, ut apparet, tantam hominum frequentiam non

convenisse Cycni gratia, qui omnibus fortasse invisus erat, sed Ceycis optimi regis, ac propterea dilecti superis.

427 *Sed molem illius &c.* Anaurus Thessaliae fluvius ita volente Apolline, ne crudelissimi iniquissimique praedonis honor aut memoria exstaret, tumulum Cycni evertit. Ceterum credit Clericus, ut initio multa desunt, ita nec finem poematis heic fuisse, quod verisimile est.

E L E G I A .

HAEC tibi, Spergesi, dum Grajum dona parabam,
 Optabamque tuum ferre per ora decus;
 Heu quantus trepido fundit se luctus ab Istro;
 Omnia quo late personuere loca,
 Singultusque inter vox haec sonat omnibus una:
 O faciles nobis demite Caelicolae,
 Demite vos vitam nobis; at reddite matrem,
 Reddite Caesareis dulce decus laribus,
 Reddite solamenque inopum, columenque senectae,
 Iucundum cunctis reddite praesidium.
 Irrita sed fuerunt populorum vota, nec ulla
 Audivere polo numina magna preces.
 Occidit heu meritis & fama maxima regum,
 Occidit a patriis edita Caesaribus
 Austrias illa potens pietate & grandibus orsis,
 Quidquid virtutum, quidquid honoris erat
 Una in se capiens; qua nil spectabat olympo,
 Seu ferret Phoebus, sive referret equos,
 Majus ad occasum roseo sublimis ab ortu
 Per varia omnigenum dissita regna virum.
 Heu genus, heu benefacta! hanc tu mors invida terris,
 Quae fuit aeternum vivere digna, rapis?
 Nec puduit laesisse sacrum caput? heu quot in uno
 Funere crudelis Persephone rapuit.
 Quid mihi cum lauro? ferali fronde cupressus
 Crescite, dum moestas flemus ad exsequias.
 Lux fugiat, lux ipsa polo tenebrosa minetur
 Exitium, ac terras umbra maligna tegat,
 Quae fuerat longum seculi melioris origo,
 Si jura ingratae ferrea mortis agunt
 Cedentem a nobis. cessit; devictaque morbo
 Marmoreo posuit frigida membra toro
 Regnatix populorum ingens, quos ipsa beatos
 Fecerat aequatis legibus imperitans,

Nec terrore ullo, sed dulci matris amore
 Cunctorum in se oculos verterat atque animos
 Aurea per terras spargens late undique jura.
 Quid faciles aditus, mollia quid memorem
 Pectora, & assuetos precibus mitescere sensus,
 Sparsaque largifica munera magna manu?
 Scilicet id propter solita est gaudere, quod esset
 In magno reliquis ditior imperio,
 Divitiis large ut multos attollere quiret,
 Et duram a miseris demere pauperiem
 Non sibi sed populis dives. velut igneus ardor
 Solis, ab immensa lampade qui radios,
 Qua se cumque undis tollunt fluitantibus arva,
 Fundit, & irriguo promovet igne sata
 Insinuans frugum genus omne, & mollibus auris
 Semina permixtus viva tumefaciens.
 Testes Vindelique, & curvo Pannonos ense,
 Atque Bohemorum moenia magnanimum,
 Testes & Belgae, Dacique, & fida Liburnum
 Littora, & Insubri gens opulenta soli.
 Ah quoties dextram magnae sensere parentis
 Nullis parcentem sumptibus atque opibus,
 Si quando aut bellum populos exciret ad arma,
 Aut fallax Cereris dona negaret ager.
 Ingeniis patefecit iter, promovit & artes,
 Auxit & immensi templa verenda Dei.
 Nec doluit quisquam, quin illius ista dolore
 Ipsa pio teneras spargeret imbre genas;
 Nec quisquam optata votorum est forte potitus,
 Gaudia materno pectore quin caperet,
 Adversaefque comes fortunae unaque faventis
 Assuerat prae se ferre vices populi.
 Felix o nimium felix, quam vincere nulla
 Fraus valuit tanto in culmine compositam,

Transversamve egit sceptrā inter gemmea fastus
 A recto diae tramite iustitiae,
 Quam sibi proposuit comitem, qua praemia, & ipsis
 Sueta dare est poenas provida criminibus.
 Vindobona infelix, quo nunc tua gloria cessit,
 Quam dominae in vita dulcis alebat amor?
 Moesta jaces, tristi perculsa a turbine luctus,
 Ceu qui fulmineo tactus ab igne stupet.
 At solare tamen: virtus haec praemia poscit;
 Haud fuerat tanto terra sat ista bono.
 Sceptrā diu gessit mortalia, contulit arma,
 Stravit & adversos marte fremente duces;
 Utque minae cessere, aquilas victricia signa
 In tacita jussit degere clausa domo.
 Imperii fines provexit, & aurea mundum
 Quae teneant, mater germina multa tulit;
 Virtutisque viam sua post vestigia vidit
 Carpere non usquam deficiente pede.
 Vidit & ingenuos, duce se, florescere mores
 Tartareum pulsas in barathrum vitas,
 Et late gentes optata in pace reliquit
 Caraque longinquis caraque finitimis.
 Ergo abiit matura polo, subvectaque caeli
 Vertice sidereas visere gaudet opes,
 Quas nec bella agitant discordibus impia telis;
 Nec fraudum, aut scelerum turbat acerba cohors,
 Sed stabiles sine fine manent, lucisque beatae
 Usque novo affusae flumine dulce vigent.
 Illic plena Deo, caelestique addita coetu
 Potat inextinctae gaudia laetitiae.
 Nomen at in terris venienti clarius aevo
 Florescet fama nil metuente mori;
 Quin etiam ante alios in magno Caesare vivet,
 Cui spes, cui tota est nostra relicta salus.

